

Arvet efter karolinerna

Infanteriets och kavalleriets reglementerade stridstaktik 1731–1781

av Peter Jönsson

Résumé

After the end of the great northern war in 1721 the Swedish regulated army tactics underwent a change. From an emphasis on close combat with pikes, rapiers and bayonets the infantry instead put greater trust in weapons loaded with gunpowder during the 1730s and the pike was put out of use during the 1740s. During the 1750s, and especially during the 1770s and 1780s, a partial return to the early 18th century tactics was seen with the return of faith in edged weapons. At the same time a greater trust in firepower occurred, for instance as two 3-pound cannons were attached to each infantry battalion during the 1770s. A similar, but not as decisive, change can be seen in cavalry tactics. During the great northern war, the squadrons attacked with their rapiers without firing their weapons. This changes in the 1740s and the riders would fire their carbines before heading at the enemy at full speed with their rapier in hand. During the late 1750s the carbine fire was removed, and the squadrons once again attacked the enemy directly with their rapiers. The army tactics from the great northern war made a partial comeback in the second half of the 1700th century, but then with an increased emphasis on the use of firepower.

1700-TALET ÄR ETT århundrade som för med sig betydande förändringar inom krigsföringen. Tekniska framsteg kommer att förändra fältslagen, och artilleriets roll på slagfältet kommer att bli större. Framförallt under århundradets andra halva kommer kanonerna att förbättras. Tillverkningen av kanonrören förändras vilket resulterar i bättre träffsäkerhet och längre räckvidd samt mindre krutladdningar. Dessutom blir artilleripjäserna mindre och lättare vilket gör dem rörligare på slagfältet.¹

Under 1700-talet kommer även krigskonsten att börja betraktas som en vetenskap bland andra vetenskaper. Skrifter ges ut där krigsteori angående vapenslag, formering och manövrering dryftas. Trenden med krigsteo-

ri når även Sverige och krigsföringen kommer att bli en av många vetenskaper under århundradet.²

Även om det fanns många idéer om hur den svenska krigsföringen kunde utvecklas var förändringar något som kunde ta flera årtionden att genomföra under den tidigmoderna tiden. Att tillverka nya vapen till hundratusentals infanterister och träna tiotusentals hästar i nya rörelsemönster tar lång tid.³

Det kan också ha funnits ett motstånd mot förändringar. Även om stormaktstiden var slut levde tidens idéer kvar hos bland annat officerarna. Efter freden 1721 stannar några kvar i armén medan andra får tjänster inom den statliga förvaltningen.⁴

En annan aspekt som kan ha gjort det svårare att genomföra förändringar i stridstaktiken är tidens manlighetsideal. I det tidigmoderna Sverige har soldatyrket hög status, och kopplingen mellan soldater och manlighet är stark. Ett modigt och manligt beteende definieras av att kämpa väl, riskera livet mot alla odds samt uthärda svåra förhållanden. Att anfälla fienden med blanka vapen var det yttersta beviset på ett modigt och manligt beteende.⁵ En förändring av stridstaktiken, där det offensiva manéret tonas ner, kan då även riskera att rubba tidens manlighetsideal.

1700-talet är ett århundrade som för med sig en förändrad syn på krigsföringen, både med etablerandet av en krigsvetenskap och genom vapnens tekniska förbättringar. Är dessa nya tankesätt något som syns i den reglementerade svenska stridstaktiken under frihetstiden och den tidiga gustavianska tiden eller kan konservatism inom armén ha bromsat förändringarna?

Syfte, frågeställning och hypotes

Syftet med artikeln är att studera den svenska stridstaktiken på slagfältet under frihetstiden och tidig gustaviansk tid. Genom att studera infanteriets och kavalleriets beväpning, formering i strid samt deras stridsätt ämnar artikeln klargöra den formella stridstaktiken under denna tid. Detta bör även kunna ge svar på i vilken utsträckning stormaktstidens offensiva stridstaktik finns kvar i arméns reglementen under frihetstiden och tidig gustaviansk tid. Frågeställningarna blir följande:

- Hur såg infanteriets och kavalleriets beväpning ut under åren 1731–1781?
- Hur såg infanteriets och kavalleriets formering i strid ut under åren 1731–1781?

- Hur såg infanteriets och kavalleriets stridsätt ut under åren 1731–1781?

Historikern Gunnar Artéus menar att den karolinska stridstaktiken finns kvar som ett ideal i den svenska armén fram till 1750-talet. Därefter förändras infanteriets stridsätt. Piken har avskaffats och soldaterna rycker fram långsamt under kontinuerlig eldgivning. Under perioden kommer även artilleriet att få en större stridstaktisk betydelse än det haft i den karolinska armén.⁶ Detta kommer att vara artikelns hypotes.

Forskningsläge

Det har bedrivits en del forskning kring frihetstidens samhälle och militärens roll i detta. I boken *Krigsmakt och samhälle i frihetstidens Sverige* undersöker Gunnar Artéus hur militären påverkar civilsamhället under frihetstiden. Artéus menar att den sociala strukturen i Sverige är militariserad, då största delen av den manliga överklassen antingen är eller har varit officerare. Dessutom möjliggör soldatyrket social rörlighet, exempelvis har en ofrälse kapten högre rang i civilsamhället än en agrar greve. Artéus kommer fram till att samhällets överstruktur är militariserad och att villkoren för maktutövning bestäms av militärens intressen.⁷

I avhandlingen *Det militära proletariatet: studier kring den värvade armén, arbetsmarknadens kommersialisering och urbaniseringen i frihetstidens västsvenska samhälle* undersöker Thomas Magnusson vilken roll de värvade regementenas rekrytering och garnisonering spelade i samhällsförändringen under 1700-talet. Undersökningen fokuserar på militärens roll som arbetsgivare i samhället under åren 1721–1772. Magnusson visar hur soldaterna var tvungna att tillverka hantverksprodukter till försäljning för att klara sin försörjning, då statsfinanserna inte tillät någon ökning av kontantlönen. Detta

är något som kommer att bidra till upplösningen av agrarsamhället och skråväsendet samt en modernisering av arbetsmarknaden samtidigt som det är troligt att soldaternas militära färdigheter minskade.⁸

I boken *Subsidier: Svenska krig och franska pengar 1631–1796* undersöker Svante Norrhem hur franska subsidier har påverkat svensk utrikespolitik. Här visar han hur Sverige motiveras att starta krig mot Ryssland på 1740-talet, gå in i sjuårskriget mot Pommern samt hur Gustav III:s statskupp finansieras med franska pengar. Sveriges roll i Europa under 1600- och 1700-talen berodde på vilka resurser staten hade till sitt förfogande. Norrhem menar att subsidierna från Frankrike var en viktig del av dessa resurser.⁹

Det har även forskats en del kring 1700-talets krig, soldaterna som deltog samt deras utrustning och uniformer. Alf Åberg och Göte Göransson redogör i boken *Karoliner* för den svenska armén under Karl XI och Karl XII. Här beskrivs soldater och officerare i den karolinska armén, deras vapen och utrustning samt slagen och marscherna de deltog i.¹⁰

Carl Thorsten Kocken har skrivit boken *Från Finska kriget 1741–1742: Med Västgöta ryttare och annat kavalleri* där han följer det svenska kavalleriets och de finska dragonernas fälttåg. Kocken beskriver hur den svenska militärledningen misslyckas med att effektivt föra befäl, tar felaktiga strategiska beslut samt att samspelet mellan armén och flottan inte fungerar. Ofta undviks direkt strid med fienden och i många fall uppvisas en bristande disciplin och feighet på gränsen till förräderi.¹¹

I *Gustav III:s armé* redogör Martin Markelius för den svenska arméns utveckling under frihetstiden och Gustav III:s tid. Boken fokuserar framförallt på den uniform som införs av Gustav III, samt denna uniforms

föregångare, men även på 1788 års krig mot Ryssland, vilket Markelius beskriver som det sista kriget Sverige utkämpar framgångsrikt på egen hand mot en europeisk stormakt. Han tar även upp reformbehovet i den svenska armén efter de mindre segerrika krigsinsatserna under 1740-talets ryska krig och det pommerska kriget. Markelius menar att bajonetten får en alltmer framträdande roll i den svenska armén under 1700-talet och att det är anledningen till att piken slutar användas under 1730-talet.¹² Det redogörs även löpande för när förändringar av uniformen utförs, alternativt brister påtalas, samtidigt som de sätts i en kontext i de svenska krigen eller andra viktiga händelser under perioden. I boken visas även hur de olika regementenas uniformer ser ut under Gustav III styre.¹³

Det har även skrivits en del kring artilleriets roll på slagfältet under 1600- och 1700-talen. Artilleriets betydelse under det stora nordiska kriget behandlas i *Kungl. Artilleriet: Karl XI:s och Karl XII:s tid* av Hans Ulfhielm som både är redaktör och kapitelförfattare för boken. Ett av kapitlen han skrivit är ”Artilleriet i krigen under Karl XII:s tid”. Ulfhielm menar att tidigare forskning, främst från 1740-talet fram till 1940-talet, slagit fast att Karl XII ska ha hyst en misstro till artilleriet och att dess främsta betydelse var i fästningskriget. Istället menar Ulfhielm att artilleriet var en bidragande orsak till svensk seger vid landstigningen i Danmark år 1700, segern vid Narva senare samma år samt en lyckad övergång över Düna i Kurland 1701.

Även om Karl XII insåg artilleriets nödvändighet var det inte möjligt att föra med artilleriet under fälttåget i Polen 1702 på grund av hästbrist och dåliga vägar. Under fälttåget i Ryssland 1708–1709 menar Ulfhielm att de tolvpundiga kanonerna ansetts för tunga att ta med men att det lättare fältartilleriet

ska ha spelat en viktig roll i flera strider under marschen. Efter artilleriets framgångar vid Helsingborg 1710 och Gadebusch 1712 menar Ulfhielm att Karl XII insett att framgång under det norska fälttåget 1718 endast kunde uppnås om armén fick god tillgång på fält- och belägringsartilleri.¹⁴

Hans Ulfhielm har även skrivit kapitlet "Artilleriet i krigen" i *Kungl. Artilleriet: Frihetstiden och Gustav III:s tid* där han beskriver hur artilleriet användes under hattarnas ryska krig 1741–1743, pommerska kriget 1757–1762 samt kriget i Finland 1788–1790.¹⁵ I samma bok har Gunnar Grenander skrivit kapitlet "Fältartilleriets pjäser och ammunition". Här beskriver Grenander artilleriets utveckling, där Carl Cronstedt stod för många av förbättringarna. Cronstedt var artillerichef i slaget vid Helsingborg 1710 och Gadebusch 1712. 1716 fick han befälet över artilleriet i Sverige, 1740 blev han president i Krigskollegium och gick ur tiden 1750. Cronstedt förbättrade artilleriets rörlighet genom att kanonerna blev lättare samt att hästar kom att användas på ett nytt sätt för att dra fram artilleripjäserna på slagfältet. Även ammunitionen förändras och Cronstedt införde "gesvinda skott", en slags patronerad ammunition som gjorde att kanonerna kunde laddas om snabbare. Uppskattningsvis kunde Cronstedts kanoner skjuta upp till tio skott per minut.

Grenander menar att Sverige blev en ledande nation inom artilleriet och att svenska kanoner var en förebild för utländska krigsmakter under Cronstedts tid.¹⁶ Även bokens redaktör, Sten Claëson, anser att med Cronstedts kanoner var Sverige ledande inom fältartilleriet i Europa under 1700-talets första halva, dock hann det utländska artilleriet ikapp mot slutet av århundradet. Claëson menar att det under frihetstiden och den gustavianska tiden inte utkämpades några större slag där det tunga artilleriet

kunde fälla något avgörande. Istället var det de trepundiga kanoner som följde med infanteriet, fyra stycken per regemente, som användes och i många strider var starkt bidragande till seger.¹⁷

Det har även forskats kring krigsvetenskapen. I *Krigets idéer: Svenska tankar om krigsföring* skriver Lars Ericson Wolke om krigets tankar, idéer och innovationer. Wolke beskriver hur krigsteorier och politiska förändringar har påverkat krigsföringen under åren 1320–1920. I kapitlet 1720–1796 – "Krigsvetenskapens genombrott" – beskriver Wolke hur läran om kriget blir en vetenskap bland alla andra samt tillkomsten av krigsteoretiska skrifter. Svenska officerare tjänstgör i utländska krigsmakter, främst Frankrike men även i Storbritannien och Preussen, vilket kommer att influera den svenska synen på hur krig ska bedrivas.

Under 1700-talet skrivs en del krigsvetenskapliga böcker i Sverige. Några av skribenterna som lyfts fram är Olof von Stierneman som jämför fördelarna mellan pik och bajonett samt förespråkar nyttan med lätt kavalleri, Carl von Quanten som menar att det ska ställas krav på att officerare bland annat visar omsorg om soldaterna och vinner deras förtroende samt Gustaf Adolf von Siegroth som, i egenskap av regementschef, delade in sitt regemente i kårer och övade soldaterna att anfälla i kolonn redan år 1770. Mellan 1740–1790-talen släpps även ett tjugotal skrifter inom artillerivetenskapen. Wolke konstaterar att krigsvetenskaplig litteratur når ut till en betydligt bredare krets på 1700-talet än under 1600-talet.¹⁸

Det finns en del forskning kring den karolinska stridstaktiken. I avhandlingen *Karolinsk och europeisk stridstaktik 1700–1712* studerar Gunnar Artéus den svenska, danska, ryska och franska arméns, Eugens kejsrerliga armés samt Marlboroughs allierade armés stridstaktik. Genom att under-

söka reglementen och vittnesutsagor visar Artéus hur de europeiska arméernas beväpning, stridssätt och stridsformering var relativt lika. Det karolinska infanteriet sticker ut som periodens mest offensiva och efter 1708 anses även det ryska infanteriet ha anammat den starkt offensiva taktiken.¹⁹ Artéus menar också att karolinernas offensiva stridstaktik, som gick ut på att anfälla fienden med blanka vapen²⁰ efter att soldaterna ryckt fram oskyddade under beskjutning, endast var försvarbar i en armé med lång segervana.²¹

Artéus har även skrivit kapitlet ”Anfall är bästa försvar – Svensk arméstridstaktik från Gustav Vasas dagar till våra dagar” i *Svensk militärhistorisk atlas: En guide till slagfält och krigsskådeplatser*. Stridstaktiken beskrivs översiktligt och kortfattat under olika perioder. Här menar Artéus att karolinernas stridstaktik utöver att vara den offensivaste också sannolikt var den effektivaste i samtidens Europa. Artilleriet var mindre viktigt för den karolinska stridstaktiken och användes främst vid anfall mot befästningar. Före 1710 användes artilleriet sällan i fältslag då det inte ansågs kunna hänga med i infanteriets snabba anfall.²²

Einar Lyth har i samarbete med Pavel Konovaltjuk skrivit boken *Vägen till Poltava: slaget vid Lesnaja 1708*. Genom tillgång till material som gjorts tillgängligt efter Sovjetunionens fall visar författarna en ny bild av den ryska armén under det stora nordiska kriget. De nya uppgifterna visar att den ryska armén varit mer defensiv än vad som tidigare antagits.²³ Med hjälp av uppgifterna från de sovjetiska arkiven har Lyth även kompletterat kunskapen kring den karolinska stridstaktiken och skrivit kapitlet ”Karolinska stridsmetoder 1707–1709” i *En nutida karolin*.²⁴ Mer om vad Artéus och Lyth har kommit fram till presenteras i anslutning till denna artikels undersökningsdel.

Forskningen kring stridstatiken under frihetstiden och den tidiga gustavianska tiden är mindre omfattande. I *Svensk militärhistorisk atlas: En guide till slagfält och krigsskådeplatser* skriver Gunnar Artéus även ett avsnitt om frihetstidens och den gustavianska tidens stridstaktik. Artéus menar att den karolinska stridstaktiken finns kvar som ett ideal fram till 1750-talet. För att upprätthålla stridstaktiken krävdes hård och realistisk träning, något som inte förekom hos frihetstidens kavalleri eller infanteri. Efter 1750-talet sker en förändring då infanteriets stridstaktik mer börjar likna övriga arméers i Europa där framryckningen sker långsamt under eldgivning. Under 1700-talet ökar även artilleriet betydelse i den svenska armén. Den största förändringen, menar Artéus, är utvecklingen av det lätta infanteriet samt metoder för strid i skog.²⁵

Även Nils-Göran Nilsson har forskat kring frihetstidens och den gustavianska tidens stridstaktik. I *Gustav III:s ryska krig* har Nilsson skrivit kapitlet ”Den Gustavianska armén” där han bland annat beskriver hur frihetstidens träning och taktik skiljer sig från den karolinska arméns. Under den karolinska tiden samlas infanterikompanierna fyra till tolv gånger om året, två dagar per tillfälle, för att öva handgrepp med sina vapen. Två veckor per år samlas dessutom hela regementet för att genomföra realistiska övningar i anfall och försvar under fältmässiga förhållanden. Utöver detta kunde flera regementen samlas för fälttjänstövningar, vilka framförallt var till för att högre officerare skulle tränas i att föra befäl och öva samverkan mellan infanteri, kavalleri och artilleri.

Under frihetstiden försvann fälttjänstövningarna samtidigt som regementenas övningstillfällen blir färre. Infanteriet fick i genomsnitt två till tre övningsdagar per år i större formation än kompani. När de karolinska officerarna så småningom lämnade

armén försvann även de realistiska stridsövningarna. Nilsson menar att infanteritaktiken blir mer defensiv under frihetstiden och att tyngdpunkten läggs vid kontinuerlig eldgivning istället för snabba förflyttningar. Kavalleriets taktik kommer däremot inte att förändras något nämnvärt under perioden.²⁶

Under den tidiga gustavianska tiden ökar soldaternas övningstillfällen och det ges ut nya reglementen för både infanteriet och kavalleriet, dock utan några större taktikförändringar. Hos infanteriet bestod förändringen främst av mer avancerade marschrörelser, exempelvis hur truppen på bästa sätt övergår från kolonn till linje, något som Nilsson menar är inspirerat av europeiska förebilder. Även artilleriet genomgår en förändring. De trepundiga regementskanonerna kommer att följa med i infanteribataljonernas anfall, antingen fördes pjäser fram i höjd med infanterilinjén eller så ställdes de några hundra meter framför soldaterna och sköt på fienden tills att det egna infanteriet hunnit ifatt.²⁷

Krigen, makten och vetenskapen

För att vi bättre ska kunna förstå i vilken tidsanda som de undersökta reglementena är skrivna kommer här att ges en beskrivning av hur krigsvetenskapen tar form, hur denna utvecklas i Sverige samt Sveriges krig under den studerade perioden.

På 1700-talet börjar krigskonsten att ses som en vetenskap. Skrifter publiceras med tankar om hur kriget bäst ska vinnas. I Frankrike skriver bland annat Jean-Charles de Folard på 1720-talet en essä om taktik där han beskriver den bajonettförsedda muskötén som en pik. Folard förespråkar en chocktaktik där infanteriet är formerade i kolonn istället för den samtida dominerande lineartaktiken där soldaterna skjuter på

varandra uppställda i täta led. Den franske officeren Marquis de Puysegur kommer vid samma tid att samla sina erfarenheter i en skrift där han menar att det går att lära sig krigsvetenskapen genom studier. Puysegur beskriver de, enligt honom, bästa sätten att marschera, manövrera i förhållande till fienden, bygga läger och anfälla en motståndare som tagit skydd. Dock nämner han inte själva striden. Det skrivs också krigsvetenskapliga böcker i Preussen även om Fredrik den stores verk främst var avsedda för preussiska officerare.²⁸

Efter det stora nordiska krigets slut 1721 är även Sveriges stormaktstid över. I fredsfördraget förloras de baltiska territorierna samt några av de finländska landskapen. Stormaktsrollen är dock inget som varken tidens politiska eller militära ledning överger bara för att kriget förlorats. Nederlaget är endast tillfälligt, och när möjlighet ges ska revansch tas mot Ryssland. Vid denna tid styrs Sverige inte längre enväldigt av någon kung då kungamakten begränsades efter Karl XII:s död 1718. Detta var ständernas villkor för att välja Ulrika Eleonora, Karl XII:s syster, till regent.

Makten fördelas mellan regent, riksdag och ett råd utsett av ständerna. För att starta ett anfallskrig var regent och råd nu tvungna att ha ständernas medgivande. Med tiden bildas två politiska grupperingar, hattar och mössor. Det är främst hattarna, vilka tog makten vid riksdagen 1738–1739, som vill ha revansch mot Ryssland. Årtiondena efter freden 1721 präglas av en starkare förståelse för betydelsen av en formaliserad militärutbildning. Några menar att viss militär undervisning bör ingå i de civila utbildningarna medan andra förespråkar särskilda militärskolor. 1739 grundas den första artilleriskolan i Stockholm och samma år startar även en officersutbildning på riddarhuset.²⁹

1741 uppenbarar sig ett tillfälle att ta tillbaka de förlorade områdena i Finland, och Sverige, med hattarna vid makten, förklarar krig mot Ryssland. Kriget varar fram till 1743 och slutar med svenskt nederlag. Ytterligare landområden i Finland övergår i rysk kontroll. 1748 grundar kronprins Adolf Fredrik, sedermera kung från år 1751, en kadettkår i Stockholm, vilket blir Sveriges första kadettskola. Dock upplöses kåren efter drottning Lovisa Ulrikas misslyckade kupp försök 1756, där avsikten var att stärka kungamakten. Samma år grundas istället en ny kadettskola i Karlskrona, som ska förse både flottan och armén med officerare. Ett annat sätt att få in nya influenser i den svenska krigsmakten var att låta officerare tjänstgöra utomlands. Vanligast var att tjänstgöra i Frankrike men svenska sjöofficerare kunde även finnas i brittisk tjänst. Dock var det franska militära inflytandet betydligt större än det brittiska under frihetstiden och den gustavianska tiden.³⁰

1756 bryter sjuårskriget ut, och 1757 uppenbarar sig nästa tillfälle för hattarna att återupprätta Sveriges stormaktsstatus och återta förlorade områden, denna gång i norra Tyskland. Konflikten kommer att kallas för det pommerska kriget och efter flera svenska nederlag sluts 1762 en separاتفred mellan Sverige och Preussen utan några territoriala förändringar. Även i den preussiska armén fanns det svenskar som var där för att lära sig. Under Sveriges krig med Preussen, runt 1760, fanns det dessutom frivilliga som slöt upp på Preussens sida mot Österrike. Att detta accepterades beror på att kunskapen om andra krigsmakter, speciellt de Sverige låg i krig med, värderades högre än att slåss för det egna landet. Dessutom deltog de frivilliga inte i strider med Sverige.³¹

I början av 1760-talet ges alltmer krigsvetenskaplig litteratur ut i Sverige. Bland annat gav Olof von Stierneman ut texter där

han hävdar att enbart grekerna och romarna hade insett vikten av infanteriet och att det var därför Gustav II Adolf hade inspirerats av dessa. Stierneman jämförde även fördelarna mellan pik och bajonett samt nyttan med husarer, ett lätt kavalleri som började användas under det pommerska kriget. Under 1780-talet trycks även en del texter om hur lärdomar från karolinska fältslag kunde nyttjas i samtiden.³²

Under det pommerska kriget uppstår problem med ledarskapet inom armén. Möjligheten till befordran för insatser i krig har nästan helt tagits bort, istället var det tjänsteår och förmögenhet som räknades. Detta gör att många officerare blir ovilliga till att ta risker i fält. Ledarskapsproblemet återspeglas även i texterna som trycks. Redan 1731 kritiserar Olof von Dalin de officerare som väljer yrket enbart för den tjusiga uniformen och för den status som officersyrket ger samtidigt som de helst befinner sig bakom stridslinjen och betar sig feigt. 1773 ger Carl von Quanten ut en skrift där han anser att officerarna ska vinna truppens förtroende genom att visa gott föredöme och visa omsorg om soldaterna.³³

1771 övertar Gustav III kronan, dock vill han ha mer makt än sin företrädare. Vid tiden har mössorna makten i riksdagen. Hattarna var missnöjda med mössornas politik och därmed beredda att stödja Gustav III:s ambitioner om en utökad kungamakt. 1772 avslutas frihetstiden med Gustav III:s statskupp, vilken resulterar i att kungen fick den styrande makten och den gustavianska tiden inleds.³⁴

Nya krigsvetenskapliga idéer kommer även att prövas praktiskt. Inspirerad av Folard håller regementschefen Gustaf Adolf von Siegroth en övning år 1770 där regementet delas in i kårer och trupperna anfaller i kolonn. Siegroth kommer att skriva ett brev till Gustav III där han argumenterar för att

Folards uppställning på tre kolonner var effektiv och skulle hjälpa den svenska armén mot en starkare fiende. Dock fick Folards kolonnssystem ingen större användning under 1700-talet innan den började användas av de franska revolutionsarméerna.³⁵

Undersökning

Undersökningen delas in i sex delar; infanteriets beväpning, infanteriets formering i strid, infanteriets stridssätt, kavalleriets beväpning, kavalleriets formering i strid samt kavalleriets stridssätt. I början av varje del kommer tidigare forskning från perioden 1700–1712 att presenteras. Tidigare forskning har undersökt både den reglementerade och praktiserade stridstaktiken vilket gör rubriken något fylligare än denna artikels undersökning av senare reglementen. Anledningen till att tidigare forskning presenteras i anslutning till undersökningen är att det första studerade reglementet ska ha något att jämföras med. Varje reglemente kommer att jämföras med föregående undersökta reglemente för att synliggöra vilka likheter, eller olikheter, som finns mellan dem. I slutet av varje kategori kommer en sammanfattning av undersökningens resultat att göras. Kavalleriets beväpning kommer att utgöra ett undantag ifrån denna disposition. Då kavalleriets beväpning inte har förändrats något inom den undersökta tidsperioden skulle en jämförelse mellan reglementena enbart bestå av upprepningar. Istället kommer enbart undersökning av respektive reglemente samt en sammanfattning göras i denna kategori.

De citat som förekommer i undersökningens delen är moderniserade. Detta är gjort för att de ska bli lättare att läsa och förstå. Även måttangivelser i alnar och steg är översatta till meter och centimeter för att lättare få en uppfattning om vilket avstånd som omtalas.

Infanteriets beväpning

Infanteriets beväpning 1700–1712

Det karolinska infanteriet bestod vid denna tid av en tredjedel pikenerare och två tredjedelar musketerare. Pikenerarna var utrustade med 5,5 meter långa pikar och värja medan musketerarnas beväpning utgjordes av musköt och värja. En tiondel av musketerarna utgjordes av grenadjärer. Grenadjärerna var utrustade med handgranater, bajonettförsedd musköt och värja. 1704 föreskrivs det att alla musketerare ska förses med bajonett till sin musköt.³⁶

När det gäller artilleriets användning råder det delade meningar inom forskningen. Artéus menar att artilleriet hade en underordnad roll på slagfältet då det inte ansågs hänga med i de snabba anfallen och användes nästan aldrig i fältslag före 1710. Lyth menar att lätt fältartilleri, trepundare och sexpundare, kunde följa med infanteriets marsch på slagfältet. När trepundarna följde med infanteriet i anfallet placerades de i luckorna mellan bataljonerna och gjorde emellanåt halt för att öppna eld mot fienden med antingen kulor eller kartescher.³⁷

Infanteriets beväpning 1731

Infanteriet bestod av pikenerare, musketerare och grenadjärer. Pikenerarna var utrustade med pik och värja medan musketerarna var beväpnade med bajonettförsedd musköt och värja.³⁸ Dessutom övas musketerarna i att kasta handgranater. Dock framkommer ingen uppgift huruvida musketerarna ska ha haft några handgranater med sig i fält och i så fall hur många det ska ha varit.³⁹ Några proportioner nämns inte heller mellan de olika infanteristerna.

Finnes där Pikenerare vid Regementet, så måste innan Evolutionerna begynnas,

Musketerare öppna sig till höger och vänster, och Pikenerare dragas mitt uti, på samma sätt som de stått när Bataljon var formerad.⁴⁰

Så inleds artikeln om evolutionerna.⁴¹ Formuleringen tyder på att pikenerare inte alltid finns vid alla regementen. Liknande formuleringar används även i andra avsnitt i reglementet.⁴²

Jämförelse av infanteriets beväpning 1700–1712 och 1731

Det framkommer ingen större skillnad mellan beväpningen 1700–1712 och 1731. Dock är pikenerarna inte längre en lika självklar del av regementena 1731 som de var vid århundradets början. Det framkommer ingen beskrivning av grenadjärernas beväpning och några fältkanoner nämns ej i reglementet.

Infanteriets beväpning 1751

Infanteriet består av musketerare och grenadjärer beväpnade med bajonettförsedda muskötter. Grenadjärerna är även utrustade med handgranater. För ”att intet förorsaka Soldaten ett fåfängt huvudbry och omak” tränas inte längre alla musketerare i att hantera granater. Istället får soldaterna instruktion om detta om de skulle bli uttagna som grenadjärer.⁴³ Soldaterna är även utrustade med värja som sidovapen.⁴⁴

Alldenstund [så länge som] inga Pikenerare finnas vid Regementena, uteslutes alla Kommando-ord, som angå eller röra Pikenerare.

Men i fall de åter skulle införas, så förhållas därmed efter förra Reglementet.⁴⁵

Pikenerarna finns inte längre med som ett vapenslag hos infanteriet. Formuleringen tyder på att det är förändring som skett i

närtid och att det inte är säkert att förändringen kommer att bestå.

Jämförelse av infanteriets beväpning 1731 och 1751

En stor skillnad mellan regementena är att pikenerarna är helt utfasade 1751. Alla infanterister är nu beväpnade med bajonettförsedda muskötter. En förändring som uppmärksammas i reglementet är att enbart de soldater som blir uttagna som grenadjärer ska övas i att hantera granater, till skillnad från 1731 då alla musketerarna ser ut att ha tränats i detta. Frånsett granater ser musketerarnas och grenadjärernas beväpning ut att vara densamma i båda regementena.

Likt 1731 års reglemente nämns inte heller 1751 någonting angående kanoner vid regementena.

Infanteriets beväpning 1775

Infanteriet är enhetligt beväpnat med bajonettförsedda gevär samt värja eller sabel som sidovapen.⁴⁶ Ungefär en sjättedel av soldaterna var grenadjärer.⁴⁷ Dock beskrivs inte någon särskild beväpning för dessa.

När en Bataljon är allena, placeras Kanoner-na, en till höger mellan Grenadjärerna och 1:sta Pluton, samt en till vänster mellan Piketen och 8:de Pluton.⁴⁸

Vid varje infanteribataljon fanns det även två kanoner.⁴⁹ Någon kaliber för dessa nämns dock inte.

Jämförelse av infanteriets beväpning 1751 och 1775

Infanteriets beväpning är sig lik mellan 1751 och 1775. Skillnaden som framkommer är att det i 1775 års reglemente ska finnas två kanoner vid varje bataljon.

Infanteriets beväpning 1781

Infanteriet är enhetligt beväpnat med bajonettförsedda gevär.⁵⁰ Ungefär en sjättedel av infanteristerna var grenadjärer.⁵¹ Dock skrivs det inte om någon särskild beväpning för dessa. Värjan nämns inte i avsnittet om anfall och i avsnittet om handgrepp med värja, halvpik, fana och korsgevär är uppfattningen att det är officerarnas hantering av värjan som beskrivs. Däremot skrivs det i avsnittet om den enskilda exercisen ”att en god Soldat enär han ej är nyttjad till Arbeten [...] Aldrig vara utan SidoGevär” samt att ha ”sabeln polerad”.⁵²

Termen sidogevär syftar här på ett sidovapen som oftast är en värja eller sabel. Även i kapitlet om gudstjänsten skrivs det att

Alla, så väl Officerare som UnderOfficerare och Gemen, böra sig vid dessa tillfällen, dock allenast med undergevär, infinna.⁵³

Även undergevär syftar på ett sidovapen i form av en värja eller sabel. Infanteristerna har, utöver sitt bajonettförsedda gevär, även en värja eller sabel som sidovapen.

Vid varje infanteribataljon finns även två kanoner.⁵⁴ Någon kaliber nämns inte men emellanåt omtalas kanonerna som regementsstycken⁵⁵, vilket troligtvis syftar på trepundiga kanoner.⁵⁶

Jämförelse av infanteriets beväpning 1775 och 1781

Infanteriets beväpning är till största del densamma i 1781 års reglemente som den var i 1775 års reglemente. Skillnaden som framkommer är att kanonerna i 1781 års reglemente omtalas som regementsstycken och ger därmed en hänvisning om dess kaliber.

Sammanfattning infanteriets beväpning 1731–1781

I 1731 års reglemente bestod infanteriet av musketerare, pikenerare och grenadjärer. Pikenerarna var utrustade med pik och värja, medan musketerare och grenadjärer var beväpnade med bajonettförsedd musköt och värja. Både musketerare och grenadjärer övades i att kasta handgranater, dock är det oklart om musketerarna var tänkta att ha med sig handgranater i fält eller om detta enbart gällde grenadjärerna. Formuleringarna i reglementet tyder på att pikenerarna håller på att fasas ut då det inte nämns någon proportion mellan musketerare och pikenerare samtidigt som det i flera avsnitt beskrivs hur det ska gå till om pikenerare är närvarande. Det är sannolikt att pikenerare helt saknades vid vissa regementen.

Musketerare och grenadjärer kommer att behålla den bajonettförsedda muskötens och värjan som beväpning under hela den undersökta perioden. De förändringar som sker i 1751 års reglemente gäller främst pikenerarnas bortfall. Formuleringarna tyder på att de gjorts strax innan reglementet skrev, då man i text uttrycker en osäkerhet kring huruvida pikenerarna kommer att komma tillbaka som vapenslag. Även musketerarnas handgranatsträning tas bort då den anses skapa förvirring hos soldaterna. Det är enbart de soldater som väljs ut som grenadjärer som ska övas i detta.

I 1775 och 1781 års reglementen beskrivs att en sjättedel av bataljonens soldater är grenadjärer. Nu nämns även att det finns två kanoner vid varje bataljon. Kanonernas kaliber är okänd 1775 men 1781 skrivs det om regementsstycken vilket troligtvis syftar på trepundiga kanoner.

Infanteriets formering i strid

Infanteriets formering i strid 1700–1712

Den karolinska armén stred i linjeformation. I linjens mitt befann sig infanteriet, vars stridsenhet var bataljonen. Bataljonerna bestod av 600 man som var fördelade på 4 led. Detta gav en bredd för bataljonen på 150 man och ett djup på 4 man per rote. Vanligtvis stod pikenerarna i bataljonens mitt med 50 rotar omgivna av musketerare på båda sidor. Vittnesmål visar på undantag från denna formation där det bildas roten om 6 man istället och pikenerare placerades mellan musketerarnas andra och tredje led, även kallat att linjen späckades. Då blev bataljonens bredd istället 100 man.⁵⁷

Avståndet i formationen ska ha varit minsta möjliga för att man ska kunna marschera i linje över ojämna fält. Mellan soldaterna var det armlängds lucka och 3 meter⁵⁸ mellan leden. När första salvan skulle avlossas gick de två bakre leden upp i de två främre ledets luckor för att skjuta. Soldaterna stod då skuldra vid skuldra. Därefter föll de tillbaka så att bataljonen åter går framåt på 4 led. Någon gång mellan 1701 och 1708 kommer avståndet för infanteriets salvor att förändras. De två bakre leden kommer inte längre att falla tillbaka för att bilda det tredje och fjärde ledet utan bataljonen kommer istället att göra sin inbrytning skuldra vid skuldra i 2 led. Även avståndet mellan leden minskade strax före inbrytningen från 3 meter till mindre än 1 meter. Detta för att det bakre ledets bajonetter och pikar skulle nå framför det främre ledets soldater. När skjutavstånden minskar menar Lyth att även soldaternas skjutställning förändras, från knästående till att stå något hukandes framåt. Detta för att de snabbare ska kunna övergå till anfall med blanka vapen.⁵⁹

Infanteriets formering i strid 1731

Infanteriet stred i linjeformation och var indelade i bataljoner.⁶⁰ Infanteriregementena består av 1200 man och delas på 2 bataljoner.⁶¹ Om det finns pikenerare står de i bataljonens mitt omgivna av musketerare på båda sidor.⁶²

Finnes där Pikenerare vid Regementet, så måste innan Evolutionerna begynnas, Musketerarna öppna sig till höger och vänster, och Pikenerare dragas mitt uti, på samma sätt som de stått när Bataljon var formerad.⁶³

Infanteriet var formerat på antingen 4 eller 6 led.⁶⁴ Det framgår inte vilket som är vanligast eller i vilka situationer som 4 respektive 6 led är att föredra. Dock borde 4 led vara den vanliga formationen då beskrivningar av hur bataljonen ska formeras vid eldgivning utgår ifrån 4 led. Vid en späckning av rotarna var det endast var fjärde rote som fylldes ut med pikenerare. Det skrivs dock inte i vilka led pikenerarna ska ställa sig i.⁶⁵ Avståndet mellan leden är 3 meter och 1 meter mellan rotarna.⁶⁶ Leden dubblas även emellanåt. Då stiger det andra och fjärde ledet upp i första respektive tredje ledets luckor. Vid slutet formation blir istället avståndet mellan leden 1 meter medan det inte finns någon lucka alls mellan rotarna.⁶⁷ När bataljonen ska ge eld sluts formeringen. Det tredje och fjärde ledet sträcker fram sina musköter så mycket som möjligt så att mynningen går förbi första och andra ledets huvuden oavsett om de skjuter i mellanrummen eller om första och andra ledet står på knä.⁶⁸ Vid eldgivning ska tredje ledets högra fot sättas bakom det fjärde ledets vänstra fot.⁶⁹

En andra form av eldgivning som beskrivs är att ”skjuta genom distansen”. Här öppnas rotarna men inte mer ”än knappt en Karl

kan dubblera opp i Rotan, men Leden behålles alltid slutna”. Tredje ledet ställer sig då i höjd med första ledet och fjärde ledet ställer sig så långt fram att soldatens vänstra axel är mitt emot tredje ledets högra axel. Efter att tredje och fjärde ledet skjutit står de stilla tills det första och andra ledet har marscherat förbi och sluter därefter upp i marschen bakom dem.⁷⁰ Vilket av dessa sätt att skjuta som är vanligast eller när de ska användas framgår ej av reglementet. Det framstår mest som en uppräknig av olika sätt att låta en truppenhet skjuta utan något föredraget sätt.

Jämförelse av infanteriets formering i strid 1700–1712 och 1731

Några större skillnader framkommer inte i infanteriets formering i strid mellan perioden 1700–1712 och 1731. Infanteriet formeras på 4 led och soldaterna är tätt slutna inför anfall. En mindre skillnad är att späckningen av rotarna endast innebär att var fjärde rote kommer att innehålla pikenerare år 1731 till skillnad från 2 pikenerare i varje rote under perioden 1700–1712.

Infanteriets formering i strid 1751

Infanteriet stred i linjeformation och var indelade i bataljoner.⁷¹ Infanteriregementena består av 1200 man och delas på 2 bataljoner. Soldaterna är formerade på 4 led där soldatens storlek avgör vilket led han kommer att stå i.⁷²

Vid Kompaniernas Rangerande [ordnande i led] kommer på det nogaste att i akt tagas, jämnheten av Manskapet i Leden, nämligen att största Manskapet formerar det främsta Ledet, Manskapet däreft det 4:e, det däreft det 2:dra, och det minsta Manskapet det 3:dje Ledet, så att alla Leden således i möjligaste mån bliva lika.⁷³

I bataljonen stod leden 3 meter från varandra och 30 centimeter⁷⁴ mellan rotarna.⁷⁵ Vid eldgivning sluts led och rotar. Då blir istället avståndet mellan leden 1 meter medan hos rotarna ska slutningen inte bli ”starkare än arm till arm”. De två främre leden ställer sig på knä och de två bakersta leden sluter sig tätt in på de två främre.⁷⁶ Det är viktigt att ”de eftersta bussarnes gevär så mycket möjligt är passera de främstas huvuden när de stå på knä.”⁷⁷

Såväl led som rotar kunde fördubblas. När leden dubblerades gick det tredje ledet upp i det första och fjärde ledet upp i det andra.⁷⁸ När rotarna dubblerades bildas istället roten om 8 man, alltså 8 led.⁷⁹ Att dubblera rotarna beskrivs som det bästa sättet att försvara ett retranchement.⁸⁰ Det framkommer inte när man skulle vilja dubblera leden. Dock verkar formationen på 4 led vara den vanligaste då det är så soldaterna är formerade när eldgivning beskrivs.

Jämförelse av infanteriets formering i strid 1731 och 1751

Reglementena från 1731 och 1751 är till största delen lika, infanteriet formeras slutet på 4 led. Skillnaden som framkommer är att späckning av rotar inte längre förekommer 1751. Det är troligt att detta uttryck var knutet till pikenerarna. Istället beskrivs en fördubbling av rotarna så att det bildas 8 led. Det skrivs inte heller om att skjuta genom distansen 1751. I övrigt är skjutsättet sig likt med knästående samt slutna led och rotar. Något nytt som beskrivs 1751 är hur soldaterna fördelas efter storlek i respektive led så att leden ska vara jämna.

Infanteriets formering i strid 1775

Infanteriet strider i linjeformation och är indelade i bataljoner. Hur stora regementena

och bataljonerna var framgår ej av 1775 års reglemente. Däremot skrivs det att

Ett Regemente, så snart det utgör 600 Man och därutöver, uppställs alltid på 2:ne Bataljoner, och Luckan mellan dem är 20 Alnar [12 meter], om ej annat befallles.⁸¹

En bataljon var indelad i mindre enheter;

Division utgör en fjärdedel, Pluton en åttondedel och Troppen en sextondedel av Bataljon.⁸²

Bataljonens soldater var fördelade på 3 led. Soldaterna övas dock även i att formera sig på 1 och 2 led. Vid öppen formation är avståndet mellan leden 3 meter. Vid sluten formation minskar avståndet till 1 meter mellan leden.

Rotarna, böra ej vara starkare slutna, än att Karlen har knapp känning av sina Sidomän.

Soldaternas storlek bestämmer vilket led de ska stå i; de största står i främre ledet, de mellersta i tredje ledet och de minsta i andra ledet.⁸³

Avsnitten om chargen inleds med en beskrivning av hur en korrekt eldgivning ska gå till:

Rotarnas jämna slutning, utan öppning eller uttryckning, Ledets accurata [noggranna] Rättning, och en hastig Laddning äro delar som utgöra en rätt Charge.⁸⁴

Vid eldgivning ska även leden vara slutna. Första ledet går ner på knä medan de två bakre ställer sig tätt bakom.⁸⁵

Bataljonerna var uppställda bredvid varandra och i luckan mellan dem placerades kanonerna, en till höger om och en till vänster om bataljonen.⁸⁶

Jämförelse av infanteriets formering i strid 1751 och 1775

Även om infanteriets formering i strid till stor del är likadan framkommer några skillnader mellan de båda reglementena. 1751 års 4 led har blivit 3 led 1775. Dessutom talas det inte längre om rotarnas dubbling. Soldaternas placering efter storleksordning följer dock samma princip med de största längst fram, näst största längst bak och de minsta i mitten. Även bataljonens slutning är densamma. Det som tillkommit i 1775 års reglemente är en beskrivning av kanonernas placering i formationen.

Infanteriets formering i strid 1781

Infanteriet var indelat i bataljoner och stred i linjeformation. Bataljonen delades sedan in i två flyglar, fyra divisioner och åtta plutoner. En bataljon bestod av 600 soldater som var fördelade på 3 led. Detta ger en bredd av 200 soldater. Vid slutna led var avståndet mellan leden 30 centimeter, vid öppna led ökades avståndet till 2 meter mellan leden. Varje rote bestod av 3 soldater och ”Rotarna böra vara slutna arm vid arm; men ej starkare, än att Karlen endast har känning av sina sidomän.” Soldaternas storlek avgör vilket led de kommer att befinna sig i; ”det största Manskäpet i det första Ledet, det därefter i det tredje och det minsta i det andra Ledet”.⁸⁷ Vid eldgivning ska bakre ledets mynningar nå framför det första ledet.⁸⁸ Soldaterna ställer sig med vänstra foten något framåt och knäet något böjt när de gör sig redo att skjuta, det tredje ledet något mer framåtlutat än de främre.⁸⁹ I reglementet beskrivs det även att soldaterna kan övas i den gamla metoden att skjuta där första ledet ställer sig på knä.⁹⁰

Bataljonerna var uppställda bredvid varandra och mellan dem skulle det finnas en lucka på 12 meter. När bataljonerna står på

linje placeras kanonerna i respektives bataljons högra lucka.⁹¹

Varianter av hur linjen ska formeras beskrivs också i reglementet, beroende på avståndet mellan bataljonerna. Om luckan var lika stor som bredden på bataljonen formeras linjen i echiquier.⁹² Begreppet echiquier används inte i reglementet mer än i en begreppsförklaring. Dock beskrivs en växelvis eldgivning där bataljonerna formeras på detta vis när de retirerar.⁹³ Om avståndet mellan bataljonerna är 30 meter och de inte skymmer varandra formeras linjen istället i echeloner.⁹⁴ Denna formation är ett alternativ till att anfalla i en frontlinje där fördelen anses vara att det är lättare att hålla ordning i linjen samt underlättar för en ordnad reträtt.⁹⁵

Även formering i kolonn förekom vid anfall. Denna formering användes vid bajonettanfall på byar eller befästa poster då linjeformationen inte fungerade.⁹⁶

Jämförelse av infanteriets formering i strid 1775 och 1781

Till största del var infanteriets formering i strid lika i 1775 och 1781 års reglementen. Några mindre skillnader visar sig dock. Flygeln används mer som en enhet 1781 än 1775. Echiquier och echeloner är formeringar i strid i 1781 års reglemente som inte omtalades 1775. Echeloner nämns förvisso redan 1775 men då som en form av kolonnformation vid marsch.⁹⁷ När formationen sluts märks en tätare slutning i 1781 års reglemente, 1775 års avstånd på ungefär 1 meter mellan leden har 1781 minskat till ungefär 30 centimeter. Vid eldgivning ska det främre ledets soldater inte längre stå på knä 1781 utan istället stå lätt framåtlutade. En mindre skillnad när det gäller kanonernas placering framkommer också. 1775 placerades en kanon på vardera sidan om bataljonen medan

1781 placeras bataljonens båda kanoner på dess högra sida. Dock gjorde detta ingen skillnad för hur kanonerna var fördelade när flera bataljoner stod på linje. Varje bataljon hade fortfarande två kanoner på var sida om sig oavsett om de placerades enligt 1775 eller 1781 års reglemente.

Sammanfattning infanteriets formering i strid 1731–1781

Under hela den undersökta perioden var infanteriet indelat i bataljoner som stred på linje med rotarna slutna arm vid arm. Dock förändrades linjeformationen utseende med tiden. I 1731 års reglemente var infanteriet fördelat på 4 led. Detta gav en bredd på 150 rotar. Om pikenerare var närvarande stod de i bataljonens mitt omgivna av musketerare på båda sidor. Vid eldgivning gick första och andra ledet ner på knä medan tredje och fjärde ledet ställde sig tätt inpå det andra ledet. Alternativet var att leden öppnades för att de bakre soldaterna skulle kunna skjuta genom de främre soldaternas mellanrum.

Även om pikenerarna inte finns med i 1751 års reglemente formeras bataljonen fortfarande på 4 led. Det har dock tillkommit en instruktion för vilket led soldaterna ska stå i, beroende på hur stora de är. De största soldaterna stod i första ledet, näst största i fjärde, därefter i tredje och de minsta i andra ledet. Eldgivningssättet som anges är enbart knästående för de båda främre leden medan de två bakre ställer sig tätt bakom. I 1775 års reglemente syns en förändring då bataljonen istället ska stå uppställd på 3 led. Även om det inte framgår hur många soldater som ska ingå i en bataljon är det rimligt att anta att antalet fortfarande är 600 då både föregående och efterkommande reglemente anger denna mängd. Bataljonens bredd blir då 200 rotar. Soldaternas storleksfördelning är ungefär densamma som tidigare; de största

i första ledet, näst största i tredje ledet och de minsta i andra ledet. Något som nämns för första gången i de undersökta reglementena är kanonernas placering, en i respektive lucka på vardera sidan om bataljonen. Luckan mellan bataljonerna är reglementerad till 12 meter, något som inte heller nämnts i tidigare reglementen.

Formeringen 1781 är till stor del lik den i föregående reglemente. Det som skiljer dem åt är att båda kanonerna istället ska placeras i luckan till höger om bataljonen, att leden sluts ytterligare, från 1 meter mellan leden 1775 till 30 cm 1781 samt att istället för att stå på knä ska det främre ledets soldater nu luta sig framåt vid eldgivning. I reglementet beskrivs även andra varianter av linjeformationen där soldaterna formeras i echiquier eller echeloner. Dessutom beskrivs det hur bajonettanfall i kolonn används mot befästa ställningar då linjeformationen inte anses fungera bra nog.

Infanteriets stridssätt

Infanteriets stridssätt 1700–1712

Infanteriet skjuter två salvor innan inbrytning i fiendens linje sker. På 70 meters avstånd går de två bakersta leden upp i de två främsta ledens luckor och skjuter sin salva. Därefter drar de sina värjor och faller tillbaka i sina ursprungliga led. På 30 meters avstånd avlossar de två främsta leden sina salvor för att sedan dra sina värjor och anfalla fienden.⁹⁸

Någon gång mellan 1701–1708 förändras avstånden när musketerarna avlossar sina salvor. De två bakersta leden avlossar istället sina salvor på 20 meter avstånd medan de två främsta leden inte skjuter förrän de når fienden med bajonetten. I strid användes nästan aldrig något annat än ledvis eld även om soldaterna också var tränade i plutonseld.

Salvorna riktades snett in mot mitten så att de träffar fienden framför de egna pikenerarna. Det var framför pikenerarna som striden skulle avgöras, bröts fiendens linje här var bataljonens seger nära. Den korsvisa elden orsakade dessutom större skada mot täta formationer än vad eld rakt fram gjorde.⁹⁹

I 1701 års reglemente står det inget om framryckningstempot under strid. Dock övades soldaterna i att marschera jämt och sakta. Artéus menar att det är troligt att tempot ofta var betydligt högre i strid och vittnesmål berättar att karolinerna anföll ”i fullt löpande”.¹⁰⁰

Vid sammanstötten håller pikenerarna sina pikar vågrätt mot fienden. Efter sammanstöten drar pikenerarna sin värja, då denna är bättre lämpad för närstrid än piken. Det är inte säkerställt hur musketerarna höll muskötens vid sammanstöten. Bajonetten användes endast till stöt och efter inbrytningen var värjan ett bättre närstridsvapen. Efter att musketeraren skjutit sitt skott höll han muskötens i vänster hand, med kolven stödd mot livremmen, och värjan i höger hand.¹⁰¹

I den karolinska stridstaktiken var eldstriden av mindre betydelse, det var med blanka vapen som slaget skulle vinnas.¹⁰²

Infanteriets stridssätt 1731

Infanteriet tränas i att ge eld på flera olika vis; plutonsvis, ledvis, flygelvis och med hela ordningen. Ordningen här syftar troligtvis på hela enheten, antingen regementet eller bataljonen.¹⁰³ Gemensamt för de olika sätten att ge eld på är att muskötens snabbt ska laddas om och att laddningen sker under marsch. I avsnitten om chargen skrivs bland annat om officerarnas uppgift vid eldgivning.¹⁰⁴

Officerare som är bakom Bataljonen, måste noga tillse, att Soldaterna sig ej undansmyga, att de hålla leden slutna, när de skola ge fyr, och sedan fort ladda; I lika måtto åligger

och så Över- och Under-officerare att tillse, det Soldaterna intet stanna när de ladda.¹⁰⁵

Detta förtydligas även senare i kapitlet. ”Observeras att de tillika marschera när de ladda”. Eldgivning sker växelvis och laddning sker under framryckning. Oavsett om det skjuts ledvis, plutonsvis eller bataljonsvis hålls någon del av enheten beredd att ge eld medan de andra laddar. Det skrivs även att när värjan dras så ska marschtempot öka, marschtempot ska då vara starkt medan det annars är sakta.¹⁰⁶ Efter att skjutning med muskötan har exerceerats ”följer Träffningen med halva Regimentet emot var andra”.¹⁰⁷ Uppfattningen är att träffning syftar på anfall med pik, bajonett och värja.¹⁰⁸ Någon mer beskrivning av striden med blanka vapen framkommer ej i reglementet. Det förblir oklart i vilka situationer värjan dras, när omladdning av muskötan ska ske eller hur nära fienden ska vara innan infanteriet avlossar sina salvor.

I avsnittet om chargen beskrivs även hur en reträtt ska utföras. Då skjuter de bakersta leden medan de främre står på knä. Efter eldgivning laddas det om och enheten rör sig bakåt innan nästa eldgivning sker. I beskrivningen nämns att detta eldgivningssätt kan användas i både reträtt och i avancemang.¹⁰⁹

Jämförelse av infanteriets stridssätt 1700–1712 och 1731

Infanteriets stridssätt 1731 skiljer sig väsentligen från det som användes under perioden 1700–1712. 1731 års reglemente nämner knappt striden med blanka vapen. Istället för att ta till värjan efter eldgivning ska soldaterna ladda om under framryckning. Dock skrivs inga avstånd för när eldgivning ska ske i strid. Eldstriden ter sig viktigare än anfall med blanka vapen.

Infanteriets stridssätt 1751

Infanteriet övas i att ge eld på olika vis; plutonsvis, flygelvis, ledvis och med hela ordningen.¹¹⁰ Infanteriet tränas även i att ladda om snabbt.

Officerare och Under-Officerare åligger att flitigt och fram för allt lära och öva manskapet uti Laddningen, så att den intet allenast sker riktigt, utan ock det fortaste som görligt är.¹¹¹

När hela bataljonen ger eld ställer de båda främre leden sig på knä medan de båda bakre leden skjuter. Under marschen framåt laddar de sedan om så snabbt de kan. Därefter skjuter de två främre leden. Bajonetten fallts härefter utan att de främre ledens musköt laddas om. Soldaterna går långsamt framåt tills ”gå på” kommenderas. Då ökas tempot och de tar ”långa, starka dock alltid jämna steg, så att linjen hålles som ett snöre, (vilket ej kunde ske om man började att springa)”.¹¹² Uppfattningen är att soldaterna endast skjuter ett skott var innan bajonettanfallet inleds. Dock är det oklart då det inte framgår på vilket avstånd infanteriet ska ge eld, hur långt från fienden bajonettanfall kommenderas eller vilket eldgivningssätt som är det föredragna. Dessutom är det även oklart varför omladdning sker i de bakre leden, om det är för att skjuta fler salvor eller om det är för att ha beredskap mot fientliga förstärkningar.

Om befälhavaren anser det lämpligt kan soldaterna ge eld utan att rycka fram. Eldgivningen blir då mer ihållande eftersom hela bataljonen inte skjuter samtidigt. Vid plutonseld börjar de två bakre leden i första plutonen till höger att skjuta, därefter skjuter de bakre leden i första plutonen till vänster, sedan de bakre i andra plutonen led till höger och så vidare. När alla plutoners bakre led har skjutit börjar det om på samma vis

med de främre leden. Motsvarande eldgivning kan även ske flygelvis. Soldaterna tränas också för ”att chargerera uti Reträtt, om nöden så på fordrar”. Då sätter sig de två främre leden på knä medan de två bakre leden skjuter. Därefter rör soldaterna sig bakåt medan de bakre leden laddar om. När halt görs på nytt skjuter de båda främre leden.¹¹³ Reträtten sker under växelvis eldgivning.

Det skrivs även ”Om Chargen i Kolonn”. Här beskrivs regementets växelvisa eldgivning med plutoner samtidigt som framryckning sker.¹¹⁴ Detta eldgivningssätt kan även användas ”Uti Reträtter i Defilé”.¹¹⁵ Uppfattningen är att eldgivning i kolonn enbart var tänkt att användas i trånga passager.

Vid försvar av fältbefästningar var det soldaterna i första ledet som sköt. Efter eldgivningen marscherade de längst bak och ställde sig bakom det sista ledet och laddade om.¹¹⁶

Andra Ledet träder strax i första Ledets ställe, och Continuerar [fortsätter oavbrutet] så det ena Ledet efter det andra, var igenom en ständigt varande Eld hållas kan; Ty innan åttonde Ledet har skjutit, har säkert det första å nyo Laddat.¹¹⁷

Jämförelse av infanteriets stridssätt 1731 och 1751

Även om beskrivningen av infanteriets stridssätt är sparsam 1751 är den mer beskrivande än i 1731 års reglemente. Eldstriden framstår fortfarande som betydelsefull 1751 då soldaterna ska lära sig att ladda om snabbt samt ladda om under marsch. Uppfattningen är dock att soldaterna enbart ska avlossa var sitt skott innan bajonettanfall kommenderas. En tydlig skillnad som framkommer är att pikenerarna inte längre finns med som vapenslag 1751. 1731 var värjan soldaternas närstridsvapen. 1751 är det istället bajonettanfall som beskrivs när det kommer till närstrid. En annan skillnad som framkommer

mellan reglementena är att striden i kolonn vid trånga passager, både anfall och reträtt, har reglementerats.

Infanteriets stridssätt 1775

Att Chargerera Fienden med Bajonetten, är det säkraste, och med Svenska Nationen mest lämpliga sätt att segra; Men som vid varjehanda tillfällen, en av höjder moras [svårframkomlig sumpmark] eller hålvägar kuperad Terräng det ej tillåter, så äro de föreskrivna Charger så inrättade, att i sådan händelse genom Musköt-eld behålla sina fördelar, eller driva Fienden ifrån dem han innehaver.¹¹⁸

Så lyder paragraf 1 i avsnittet om allmänna regler vid Chargen. Bajonetten framhålls som det säkraste sättet att segra. Trots detta övas soldaterna i flera olika sätt att ge eld; bataljonsvis, ledvis, divisionsvis, plutonsvis samt troppvis. Manskaper tränas även i att göra en ”hastig laddning”.¹¹⁹

Vid stillastående eldgivning sker eldöppandet växelvis. Först skjuter de udda enheterna, sedan de jämna. Eldgivningen kan även ske ledvis med en eller flera bataljoner.¹²⁰

Då man på öppet fält, vill på stället motaga Fienden, rycka Kanonerna 30, 40 à 50 steg [30–50 meter] framför Fronten, eller så långt, att deras skott kunna göra bästa verkan, utan att de äventyras [...]

Då Fienden kommit på 200 alnars [120 meter] distans, draga Kanonerna sig tillbaka i sina Luckor, och därefter börjas Chargen med hel Bataljon, med Divisioner, Plutoner eller Tropper, efter omständigheterna; Och då Fienden kommit ungefär på 80 alnar [50 meter] nära, gives tecken med Trumman, i fall man Chargerat med avdelningar, att elden ska upphöra, då de som skjutit, ladda; på ungefär 50 à 60 alnar [30–35 meter], gives med tvenne eftersta Leder salva av hela Bataljon, Bajonetten fälles och gås på, men Kanonerna bliva då stående.

Alltid som en general-regel observeras, att man så mycket möjligt är söker undvika, att i stilla-stående taga emot Fienden, utan möter honom med häftig Marche och fälld Bajonett, om det ock ej vore mera än på 8 à 10 alnars [5–6 meters] distans.¹²¹

En anfallande fiende möts av artilleried. På 120 meters avstånd dras kanonerna tillbaka och infanteriet börjar ge eld. På ungefär 30–35 meters avstånd avlossar de bakersta leden en salva innan bajonetten fälls och soldaterna går på mot fienden.¹²²

Uti Avancerande emot Fienden, böra Kanonerna även Marschera 20 à 30 steg [20–30 meter] förut och göra sitt bästa [...] Då man kommit Fienden så nära, att Bataljons-eld kan göra verkan, stanna Kanonerna tillika med de Trupper, som varit framryckte, alignera [rätta] sig med Bataljon, och äro honom sedan följaktiga.

Skulle man med Bataljon vilja giva mera än en salva, bör den första vara högst på 180 à 150 alnar [105–90 meter] med alla 3 Led; Men den sista Salvan bör man allenast göra med 2:ne eftersta Leder; Sedan fäller man Bajonetten och går på [...]

Sådant kan tillfället vara, att man med laddat Gevär och fälld Bajonett, utan att förut giva salva, kan med fördel attackera Fienden, som till exempel om man ser något vacklande eller oordning i Fiendens Linje, då konserverar man sin eld emot andra Linjen, eller andra till Fiendens souttien [förstärkande] framryckande Trupper.¹²³

Kanonerna ger eld till dess att musköterna kan göra verkan. Något avstånd anges ej, men rimligtvis drar kanonerna sig tillbaka till linjen strax innan bataljonen avlossar sin salva på ungefär 90–105 meters avstånd. Vid eldgivning i avancerande skjuter soldaterna antingen med hela bataljonen eller ledvis. Det är inte självklart att två salvor avlossas innan bajonettanfall. Det framstår som

att en eller två salvor är upp till kommanderande chef att besluta om. Det som skrivs är att om bataljonen avlossar mer än en salva så ska inte det första ledet skjuta det sista skottet. Deras salva ska sparas till fiendens andra linje eller om det kommer fientliga förstärkningar.¹²⁴

Om bataljonen befinner sig på en höjd beskrivs det som lämpligast att placera soldaterna bakom krönet. Om fienden försöker bestiga höjden ska soldaterna rusa fram och göra bajonettanfall. Kanoner, grenadjärer och piketen ställs på höjden och skjuter mot fienden. Piketen är en del av bataljonens musketerare som, ihop med grenadjärerna, bland annat hade till uppgift att skydda bataljonens kanoner. Skulle det vara nödvändigt kan de bästa skyttarna ur bataljonen tas ut för att ”göra på den uppklivande Fienden säkra skott”.¹²⁵

Bakom förskansningar formeras soldaterna på 3 led. Första ledet skjuter, tredje ledet laddar om medan andra ledet skickar gevären mellan första och tredje ledet.¹²⁶ En liknande eldgivning beskrivs i paragrafen ”Om Häcken-Eld på stället”. Eldgivningen används främst när det finns något hinder mellan bataljonen och fienden. Här skjuter istället de båda främre leden. Första ledet laddar själva om sina gevär, det andra ledet skjuter, lämnar sedan sitt gevär till tredje ledet och tar emot tredje ledets laddade gevär. Efter att andra ledet skjutit med även detta laddar de om, de skjuter alltså två skott för varje omladdning. Det tredje ledet skjuter inte utan laddar enbart om det andra ledets musköter.¹²⁷ Häcken-eld i avancerande används av grenadjärerna och piketen på öppet fält samt av hela bataljonen i skog och kuperad terräng.¹²⁸

Soldaterna övas även i att ge eld under reträtten. Då sker eldgivningen växelvis mellan enheterna alternativt mellan bataljonens

led. Den ena avdelningen skjuter inte förrän den andra har laddat.¹²⁹

Jämförelse av infanteriets stridssätt 1751 och 1775

1751 års reglemente beskriver olika eldgivningssätt och betonar vikten av att soldaterna lär sig att ladda snabbt. Det framstår som att soldaterna endast skjuter ett skott var innan bajonettanfall kommenderas. Dock beskrivs inte bajonettanfallet närmre utan betoningen ligger på eldstriden. 1775 framkommer en stor skillnad mot tidigare då det anses vara med bajonettanfall som segern lämpligast ska vinnas. Dock kan åtminstone de bakre leden skjuta två salvor vid anfall, en ökning sedan 1751. Vikten av att soldaterna ska klara av att ladda snabbt betonas fortfarande men inte i samma utsträckning som 1751. Reglementet är mer utförligt än tidigare och ungefärliga avstånd för när soldaterna ska avlossa sina salvor anges. Dessutom beskrivs kanonernas roll under eldgivningen. Många av sätten att ge eld på är desamma, dock har det tillkommit en metod för strid i skog och kuperad terräng.

Infanteriets stridssätt 1781

Att attackera fienden med Bajonetten är den Svenska Soldatens säkraste och mest lämpliga sätt att segra; men som Musköt elden anses såsom ett hjälp medel därtill, den situationer och tillfällen göra oundgänglig; så böra Infanteri Regimentena, med mycken flit och uppmärksamhet exerceras, att genom en häftig eld, kunna bibehålla sina fördelar, samt driva fienden ifrån dem han innehaver, då han är posterad uti en kuperad terräng.¹³⁰

Så inleds kapitlet om chargen. Bajonettanfallet betonas som det lämpligaste sättet att segra på. Trots detta beskrivs flera olika sätt att ge eld. Flygelvis användes då man

tog emot fienden ute i terrängen. Ledvis användes endast mot kavalleri och för att förfölja fienden i dess reträtt. Rotevis användes i kuperad terräng eller då större hinder fanns mellan de egna soldaterna och fienden. Bataljonsvis användes endast på öppet fält i avancerande för att attackera eller förfölja fienden samt vid reträtt.¹³¹

Soldaterna förväntas att kunna skjuta fyra skott i minuten.¹³² Även en viss pricksäkerhet förväntas och soldaterna övas därför i att skjuta på längre avstånd. Målen ställs på först 60 meter, sedan 90 meter och till slut 120 meters avstånd.¹³³

Uti all Charge på stället, låter man rycka kanonerna så långt fram för front linjen, att deras skott kunna göra bästa verkan, utan att de äventyras.

Då fienden kommit på 300 alnars [180 meter] distans, draga kanonerna sig tillbaka i sina luckor, och därefter börjas chargen med flyglar; och då fienden kommit ungefär på 90 alnars [55 meter] distans när, gives tecken med trumman att elden skall upphöra; på ungefärligen 60 alnars [35 meter] distans gives en salva av hela Bataljon med eftersta leder, bajonetten fälles och Gås-på, då kanonerna bliva ståendes.

Man bör, så mycket möjligt är, undvika att i stillastående taga emot fienden, utan möta honom med häftig marsch och fälld bajonett, samt första ledets salva, om det ock ej vore mera än på 25 alnars [15 meter] distans.¹³⁴

En anfallande fiende möts av eld från ett stillastående artilleri och infanteri. På ungefär 180 meters avstånd dras kanonerna tillbaka och infanteriet börjar skjuta flygelvis. Att skjuta flygelvis innebär att alla soldater inte ger eld samtidigt. Eldgivningen börjar med att högra flygelns andra och tredje led skjuter. När dessa har dragit ur laddstocken skjuter högra flygelns första led. Därefter skjuter vänstra flygelns andra och tredje led.

När dessa har dragit ur laddstocken skjuter vänstra flygelns första led. Så fortsätter eldgivningen till dess att signalen för eldupphör ges. På 55 meters avstånd upphör eldgivningen och på 35 meters avstånd skjuter hela bataljonens andra och tredje led, soldaterna faller bajonetten och börjar marschera mot fienden. Det nämns inget exakt avstånd för när första ledet ska avlossa sin salva, dock antyder formuleringen att det är önskvärt att skjuta när soldaterna är tätt inpå fienden. I reglementet står det även att soldaterna inte ska överge en bra position, exempelvis bakom höjden på en kulle, om fienden skulle fly. Istället ska bataljonerna ta ut sina bästa skyttar och skjuta på de flyende.¹³⁵

Uti Chargen i avancerande emot fienden, kunna kanonerna ävenväl marschera 30 steg [30 meter] fram för front Linjen; men då man kommit fienden så nära, att Bataljons eld kan göra verkan, draga sig Kanonerna i deras luckor, och äro sedermera Bataljon följaktiga.

Då man i avancerande emot fienden vill giva två salvor, bör den första göras på 180 alnar [105 meter] med alla tre leder, och den andra på 80 alnar [50 meter], men endast med eftersta leden, varpå fälles bajonetten och gås-på, samt första ledet giver dess salva ifrån fälld bajonett, inpå fienden.¹³⁶

En annan beskrivning av bataljonselden säger istället att det endast är de två bakre leden som avlossar två salvor. Första salvan skjuts på 90 meter. Bataljonerna numreras och de jämna bataljonerna skjuter först. När de jämna bataljonerna har laddat skjuter de udda sina salvor. Samma förfarande sker vid andra salvan på 50 meters avstånd. Därefter fälls bajonetten, marschtempot höjs ”och så rusar Linjen på fienden; första ledet ger sin salva i samma ögonblick det bryter in”.¹³⁷ Gemensamt för de båda sätten är att första salvan avlossas någonstans mellan ungefär

90–105 meter, andra salvan avlossas på ungefär 50 meter av det andra och tredje ledet medan första ledet avlossar sin salva tätt inpå fienden. Dock framgår det inte hur artilleriet beter sig i anfallet mer än att de rör sig strax framför infanteriet till dess att muskötelden kan göra skada.¹³⁸

Vid ”Chargen bak om Retranchementen” sker eldgivningen enbart med första ledet. Tredje ledet laddar om musköterna medan andra ledet skickar bak den oladdade muskötens samtidigt som den laddade muskötens skickas framåt.¹³⁹

Reträtten omtalas också i reglementet. Bataljonerna skjuter då växelvis, när den ena bataljonen skjuter marscherar den andra bakåt. Även kanonerna understödjer reträtten genom att skjuta så ofta och snabbt som de kan.¹⁴⁰

Vid städers, byars eller andra barrikaderade posters forcerande, som ej på annat sätt ske kan, än i Kolonn; bör täten rusa på och var och en söker med bajonetten samt med häftighet tränga sig in och maintainera [försvara] sig bäst han kan och gitter [orkar].¹⁴¹

Anfall i kolonn används även i de fall då terrängen inte tillåter bataljonen att formeras i linje, som vid anfall mot byar eller befästa positioner. Anfallet är då tänkt att ske med bajonett istället för musköteld.¹⁴²

Jämförelse av infanteriets stridssätt 1775 och 1781

Det förekommer inga större skillnader mellan de båda reglementena. Betoningen ligger även fortsättningsvis på att det är med bajonettanfall som soldaterna ska segra. I 1781 års reglemente läggs vikt vid att soldaterna kan skjuta både snabbt och träffsäkert. Skjutavstånden har även ökat för första salvan när infanteriet tar emot fienden; från 120 meter 1775 till 180 meter 1781.

Avståndet för när kanonerna dras tillbaka har också ökat, från 120 meter till 180 meter. Vid eldgivning i avancerande har avståndet inte förändrats. Skillnaden är istället att 1781 är två salvor reglementerade tillskillnad mot 1775 då det uppfattas som valfritt om bataljonen skulle avlossa en eller två salvor innan soldaterna gick på med bajonetten. Ytterligare en skillnad är att 1781 avlossar första ledets soldater sin musköt tätt in på fienden vid avancemang istället för att spara sin salva till eventuella förstärkningar som det föreskrevs 1775.

Eldgivningen där soldaterna skickar gevären emellan sig i skog eller kuperad terräng som beskrivs i 1775 års reglemente finns inte längre med 1781. Denna typ av eldgivning används enbart bakom förskansningar.

Sammanfattning infanteriets stridssätt 1731–1781

I 1731 års reglemente betonas vikten av att soldaterna lär sig att ladda om sina muskötter snabbt och under framryckning. Eldstriden ter sig viktigare än striden med blanka vapen, något som knappt nämns i reglementet. Detta trots att pikenerare fortfarande kunde finnas vid regementena. Infanteriet övas i att ge eld plutonsvis, ledvis, flygelvis och bataljonsvis. Något föredraget eldgivningsätt beskrivs ej i reglementet. Dock framstår det som att ledvis är det föredragna sättet då det skrivs att detta kan användas vid såväl reträtt som vid avancemang. Oavsett hur infanteriet skjuter sker eldgivningen växelvis och omladdning görs under framryckning.

Även om pikenerarna har försvunnit nämns striden med blanka vapen i 1751 års reglemente. Efter att musketerarna avlossat sina salvor, två salvor men endast ett skott per soldat, kommenderas bajonettanfall. Någon skillnad i eldgivningen har ej skett och snabb omladdning under marsch

är något som fortfarande betonas. När bajonettanfallet kommenderats var det viktigt att soldaterna höll långa jämna steg så att linjen höll ihop, något som inte kunde uppnås om de sprang. Infanteriet övas i att ge eld plutonsvis, flygelvis, ledvis och bataljonsvis. Ledvis framstår som det föredragna sättet och det är även så den växelvisa eldgivningen ska ske under reträtt. Även eldgivningen från befästa punkter sker ledvis. Efter att första ledet har skjutit ställer det sig längst bak i formationen och laddar om.

I 1775 års reglemente framhålls att den svenska armén ska segra med bajonettanfall även om muskötelden emellanåt kan ha sina fördelar. Dock är det fortfarande viktigt att soldaterna lär sig att ladda om snabbt. Infanteriet övas att ge eld bataljonsvis, divisionsvis, ledvis, plutonsvis samt troppvis. Ledvis verkar inte längre vara det föredragna eldgivningsviset utan istället växelvisa salvor med bataljonerna. När infanteriet tar emot en fiende placeras kanonerna en bit framför soldaterna. De skjuter till dess att fienden är 120 meter bort. Då dras kanonerna tillbaka och infanteriet börjar avlossa sina muskötter. När fienden är 50 meter bort ges signal om eldupphör och samtliga soldater laddar sina muskötter. Då fienden är mellan 30 och 35 meter bort ges en salva med de båda bakre leden. Därefter fälls bajonetten och infanteriet marscherar mot fienden.

När infanteriet anfaller rycker kanonerna fram strax framför soldaterna och ger eld mot fienden. Hur många salvor infanteriet avlossar är inte reglementerat utan framstår som att det var upp till kommenderande befäl att avgöra. Det beskrivs dock att om mer än en salva ska avlossas ska den första inte vara på längre avstånd än 90 till 105 meter. Den sista salvan ska enbart skjutas av de båda bakre leden. Första ledet sparar då sin salva om det skulle komma fientliga förstärkningar.

Krigsföring i skog reglementeras också år 1775. Tanken är då att det första och andra ledet skjuter medan det tredje ledet enbart laddar om det andra ledets muskötter. En liknande metod ska även användas vid eldgivning från befästa positioner.

Även i 1781 års reglemente betonas att det är med bajonetten som de svenska soldaterna ska vinna striden, muskötelden är enbart ett hjälpmedel som bidrar till seger. Infanteriet övas i att ge eld bataljonsvis flygelvis, ledvis, och rotevis där det föredragna sättet att ge eld på ser ut att vara flygelvis. Det ställs krav på soldaterna att kunna avfira fyra skott i minuten. Dessutom förväntas en viss pricksäkerhet och manskapet övas i att skjuta på längre avstånd.

En anfallande fiende möts av artillerield. Kanonerna står en bit framför soldaterna och dras tillbaka när fienden är 180 meter bort. Därefter börjar infanteriet skjuta flygelvis. På 55 meters avstånd ges signal om eldupphör. På 35 meters avstånd skjuter bataljonens andra och tredje led, därefter fälls bajonetten och soldaterna börjar marschera mot fienden. Första ledet avlossar sin salva när de befinner sig tätt inpå fienden.

När infanteriet anfaller rycker kanonerna fram strax framför soldaterna. När muskötelden kan göra verkan drar de sig tillbaka i bataljonssluckorna. Därefter skjuter infanteriet två salvor, den första på 90–105 meter med antingen hela bataljonen eller enbart de båda bakersta leden och den andra på 50 meter med enbart de två bakre leden. Sedan fälls bajonetten och soldaterna marscherar mot fienden. Första ledet avlossar sin salva, med fälld bajonett, tätt inpå fiendens soldater.

Eldgivningen från befästa poster är densamma som stod beskriven i 1775 års reglemente. Däremot finns ett bajonettanfall i kolonn reglementerat 1781. Detta sätt att anfalla används främst mot byar eller bar-

rikaderade poster där bataljonen inte kan formeras på linje.

Kavalleriets beväpning

Kavalleriets beväpning 1700–1712

Det karolinska kavalleriet var under perioden utrustade värja, två pistoler och en karbin. Dragonernas beväpning var densamma med skillnaden att karbinen istället var en musköt. Under perioden kommer dragonernas muskötter succesivt att utrustas med bajonett och från år 1707 är den även reglementerad.¹⁴³ Skillnaden mellan de båda gevären är att karbinen är något kortare än muskötten.¹⁴⁴

Kavalleriets beväpning 1746–1779

I 1746 års reglemente är kavalleristerna beväpnade med värja, två pistoler och en karbin. Så ser beväpningen även ut i 1756 och 1779 års reglementen.¹⁴⁵

Sammanfattning kavalleriets beväpning 1746–1779

Kavalleriets beväpning med värja, två pistoler och en karbin kommer att vara densamma i de undersökta reglementena från 1746, 1756 och 1779. Någon beväpning för dragonerna nämns ej i reglementena och går därför inte att säga något om.

Kavalleriets formering i strid

Kavalleriets formering i strid

1700–1712

Vid sidorna av infanteriet befann sig kavalleriet, vars stridsenhet var skvadronen. Vid början av stora nordiska kriget bestod den karolinska skvadronen av 250 ryttare som var fördelade på 2 eller 3 led. Enligt Artéus är det troligast att skvadronerna stred på 2

led vilket gav en bredd på 125 ryttare och ett djup av 2 ryttare per rote. Några år in i kriget menar Lyth att skvadronernas storlek minskade och bestod istället oftast av 50–125 ryttare. Kavalleriet red till anfall tätt slutet, knä bakom knä. Det innebar att ryttarna på högra flygeln skulle ha sitt högra knä precis framför nästa ryttares vänstra. Ryttarna på vänstra flygeln gjorde motsvarande med vänster knä. Detta gjorde att skvadronen blev lätt plogformad.¹⁴⁶

Kavalleriets formering i strid 1746

Kavalleriets stridsenhet var skvadronen, som vid denna tid bestod av 125 ryttare. I reglementet omtalas både kompani och skvadron som ryttarnas enhet, dock består båda av 125 ryttare. Skvadronerna stred i linje på 3 led.¹⁴⁷ Detta gav skvadronen en bredd av 42 ryttare och ett djup av 3 ryttare per rote. Luckorna mellan skvadronerna bör vara något större än skvadronens längd och om flera linjer bildas ska avståndet mellan dessa vara något större än 2 skvadroners längd. Av reglementet att döma verkar 2 linjer, så kallade träffar, vara det föredragna.¹⁴⁸

Innan anfall kommenderar befälet ”Ryck an med Leden”, vilket innebar att formationen slöts.¹⁴⁹

Officerarna bör [...] tillhålla Ryttarna, att de hålla sig slutne uti sina Led, så väl till Höger som till Vänster till Estandaret, som och de efterste Leden väl slutna tätt på vart annat; de och grant observera, att sitta således med sina knän slutna, så att det högra knäet är inom Kameratens vänstra knäveck, marscherandes alltid hela Skvadronen uti marschen uti en gerad [rak] Linje.¹⁵⁰

Skvadronen rider tätt slutet, knä bakom knä. Endast ryttaren med standaret i formationens

mitt har båda sina knän framför de andras. Även leden ska sluta tätt inpå varandra.¹⁵¹

Jämförelse av kavalleriets formering i strid 1700–1712 och 1746

Några mindre skillnader syns i skvadronens formering. Artéus menar att kavalleriet troligtvis red på 2 led 1700–1712. 1746 är istället 3 led reglementerade. Även skvadronens storlek skiljer sig åt. Vid 1700-talets början menar Artéus att skvadronen bestod av 250 ryttare, medan Lyth anser att antalet ryttare per skvadron minskade till mellan 50 och 125 några år in i det stora nordiska kriget. 1746 är 125 ryttare per skvadron reglementerat. Formationens slutning är sig lik, den är fortfarande tätt slutet 1746 där ryttarna rider knä bakom knä.

Kavalleriets formering i strid 1756

Kavalleriets stridsenhet var skvadronen och bestod av 125 ryttare, vilket även är storleken för tidens ryttarkompanier.¹⁵² Skvadronerna strider i linje på 3 led, vilket gav ett djup av 3 ryttare per rote. Första och tredje ledet innehöll 42 ryttare medan det andra hade 41 ryttare. Luckorna mellan skvadronerna bestäms av terrängen, dock bör skvadronerna i första linjen inte ha större lucka mellan sig än bredden av en halv skvadron. Den andra linjen har luckor som motsvarar en skvadrons bredd. Om kavalleriet skulle anfalla ihop med infanteriet var skvadronerna placerade i infanteribataljonernas luckor.¹⁵³

En slutet Skvadron kallas enär lederna äro anryckte och Ryttarna sitta uti varje led knä om knä, vilket sker på följande sätt, att de som sitta höger om Estandaret hava sina vänstra knä bakom deras till vänster sittande Kamrats högra knäveck, och de som sitta vänster om Estandaret hava sina

högra knän bakom deras till höger sittande mans vänstra knäveck [...] Leden böra tillhållas att icke allenast sluta väl tätt på varandra, utan också på det främsta, och i fall Hästarna av främsta ledet skulle vilja rygga, måste de bägge eftersta tränga så hårt och tätt in på det främsta ledet tvingas att gå fram, samt att Hästarna ej få göra håll tillbaka.¹⁵⁴

Inför träffning var skvadronen tätt slutet, där ryttarna sitter knä bakom knä. Det är enbart ryttaren med standaret i mitten som har båda sina knän framför de andras.¹⁵⁵ En annan beskrivning av skvadronens slutning rör ledens täthet när ”Ryck an med Leden” kommenderas.¹⁵⁶

På detta Kommando-ordet [ryck an med Leden] rycka de tvenne eftersta Leder tätt in på det första, så att eftersta Ledets kästhuvud [troligtvis felstavning av hästhuvud] kommer tätt in på kruppan av första Ledet, denna anryckning bör ske med sådan vivasitet och force [livlighet och kraft], lika som de eftersta Leden ville rida omkull det första.¹⁵⁷

Ryttarna i leden står troligtvis något förskjutna i sidled, andra ledet står något till sidan om första och tredje ledet. Kruppan syftar sannolikt på bakre delen av hästens rygg, precis ovanför bakbenen.¹⁵⁸ Leden skulle vara så tätt slutna att huvudet på det bakre ledets häst nådde fram till bakbenet på det främre ledets häst.

På en bilaga illustreras den slutna formationen där skvadronen får formen av en plog.¹⁵⁹

Jämförelse av kavalleriets formering i strid 1746 och 1756

Kavalleriets formering i strid är i stort sett densamma 1746 som 1756, även om 1756 års beskrivningar är något mer detaljerade. Skillnaden som framgår rör luckan mellan

skvadronerna, där luckan är reglementerad till två skvadroners bredd 1746 medan den anpassas efter terrängen och omständigheterna 1756.

Kavalleriets formering i strid 1779

Kavalleriets stridsenhet var skvadronen och formerades på 3 led. Skulle skvadronen ha färre än 60 ryttare formeras de istället på 2 led.¹⁶⁰ Hur många ryttare som ingår i skvadronen nämns inte, dock består ett regemente av 8 skvadroner.¹⁶¹ Skvadronerna ställs upp i 2 linjer med en lucka mellan skvadronerna. Luckan är lite större än skvadronens bredd.¹⁶²

Slutningen till standaret sker därigenom, att de Ryttare, som sitta höger om standaret, jämka sina vänstra knän bakom sina till vänster sittande knä-kamraters högra knäveck, och de som sitta vänster om standaret, sina högra knän bakom sina höger sittande knä-kamraters vänstra knäveck.¹⁶³

Skvadronen är tätt slutet med ryttarna sittandes knä bakom knä. Även leden är slutna då ”De eftersta leden tränga vid 7:e commando ordet [Ryck an med leden] allt vad de kunna in på det främsta”.¹⁶⁴ Det är viktigt att de bakre leden är väl slutna med det främre ”så att intet av skvadron, minst centern, må vid chocken kunna göra håll tillbaka.”¹⁶⁵ Skvadronen rider så tätt att första ledets hästar inte har möjlighet att vika av inför sammanstöten med fienden.

Ryttarna storlek och förmåga bestämmer vilket led i skvadronen de ska stå i.

Till första ledet utsöktes det bästa av hästar och manskap; av dem rangeras [ordnas i led] de duktigaste och tyngste i centern, de muntraste och lättaste på flyglarna. De därefter bästa, utsökas för andra ledet, som rangeras efter samma fundament, resten uti tredje ledet, och där rangerade som sagt är.¹⁶⁶

Jämförelse av kavalleriets formering i strid 1756 och 1779

Kavalleriets formering i strid är i det mesta oförändrad mellan de båda reglementena. I 1779 års reglemente nämns inte skvadronens storlek. Dock skrivs det att ett regemente består av 8 skvadroner, något som även nämns i 1756 års reglemente.¹⁶⁷ Sannolikt består skvadronen även 1779 av 125 ryttare. Det som tillkommit i 1779 års reglemente är en beskrivning av hur ryttare och hästar fördelas bland leden baserat på storlek och förmåga där de största och duktigaste rider i främre ledet, de näst bästa i andra ledet och resterande i tredje ledet.

Sammanfattning kavalleriets formering i strid 1746–1779

I 1746 års reglemente består kavalleriskvadronen av 125 ryttare som formeras på 3 led. Skvadronen är tätt slutet, ryttarna sitter knä bakom knä samtidigt som de bakre leden sluter tätt in på de främre. Detta ger skvadronen formen av en plog. Skvadronerna formeras med lucka emellan varandra, ungefär motsvarande skvadronens längd. Formeringen kommer att förbli oförändrad även i 1756 och 1779 års reglementen. Dock framgår inte skvadronens storlek i 1779 års reglemente. Då regementet delas på 8 skvadroner, vilket det även gjordes 1756, är det sannolikt att skvadronens storlek fortfarande var 125 ryttare.

Det som tillkommer i 1756 års reglemente är en beskrivning av ledens slutning där det tredje ledets hästhuvud ska nå hästens bakdel i det främre ledet.

I 1779 års reglemente tillkommer även en beskrivning av hur ryttare och hästar fördelas i leden. De duktigaste i främsta ledet

med de tyngsta i mitten. Därefter de nästbästa i andra ledet och i det tredje ledet placeras resterande.

Kavalleriets stridssätt

Kavalleriets stridssätt 1700–1712

Det karolinska kavalleriet red till anfall med värjan i hand. Ryttarna fick varken karakolera eller avlossa sin pistol eller karbin.¹⁶⁸ De halvstod i stigbyglarna med tyglarna i vänster hand och värjan i höger hand riktad framåt längs hästens hals. Kavalleriets framryckningstempo är omtvistat inom forskningen. Fram till 1704 anföll kavalleriet i fullt trav. Efter det säger reglementena inget om framryckningstempot. Dock menar Artéus att vittnesuppgifter styrker fyrsprång som anfallstempo efter 1705. Lyth menar istället att ett snabbare travande är den högsta hastighet ryttarna kan ha haft om de skulle kunna hålla ihop formationen.¹⁶⁹

Kavalleriets stridssätt 1746

I avsnitten om ”Träffningen Kompani-vis”¹⁷⁰ och ”Att Träffa till häst med en Linje”¹⁷¹ beskrivs hur kavalleriet övas i att anfalla. Befälet börjar med att kommendera ”Ryck an med Leden”¹⁷² och skvadronen sluter formationen. Därefter tar första ledet fram karbinen, skvadronen gör halt och första ledet avlossar en salva. Efter eldgivningen marscherar skvadronen framåt. Sedan kommenderas skvadronen att gå på.¹⁷³

När gå på kommenderas, sänker 1:sta Ledet Värjan med utsträckt arm, reser sig i byglarna med kroppen fram. 2:a och 3:e Ledet föra Värjeudden jämt upp med högra handen vid tygeln, att således kunna utur Trav i fullt rännande utan att stanna, attackera och överända kasta emotstående Skvadron.¹⁷⁴

När skvadronen anfaller är den tätt slutet och ryttarna står i stigbyglarna med värjan i handen. Kavalleriets anfallstempo beskrivs som att de går från trav till fullt rännande, ett uttryck som är detsamma som full fart.¹⁷⁵

Skvadronen övas även i att ge eld med båda pistolerna. Leden byter sedan plats i formationen så att alla ryttarna övas i att stå i främsta ledet.¹⁷⁶ I avsnittet om träffning kompanivis redovisas kommandoorden för träffning i turordning. Efter att första ledet avlossat sina pistoler skrivs det att

Främsta Ledet svänger eder av och formerer det sista Ledet. Obs. Detta continueras [fortsätter oavbrutet] med alla Leden.

Uppfattningen är att ryttarna övar karakering efter pistolsalvan.¹⁷⁷

När skvadronen övar anfall mot en annan skvadron skjuter den ena stillastående medan den andra rider till anfall med värjan i hand.

När Överste-Löjtnanten med sin Träffen ankommer med Värjan i handen ungefär 30 steg [30 meter], då Överste-Löjtnanten med sin Träff måste under skjutandet öka sin Galopp och i fullt rännande avancera igenom Luckorna av Överstens Träff, som stått stilla och givit Fyr.¹⁷⁸

Med träffen menas i citatet ovan detsamma som linje.¹⁷⁹ Det framgår inte om skvadronens anfall ska föregås av karbineld eller om ryttarna rider direkt mot fienden med värjan i hand. Uppfattningen är att båda anfallssätten kan användas. Denna uppfattning förstärks av en mening i ett stycke som beskriver vart officerarna ska befinna sig i skvadronen, ”Men när Skvadronen med skjutande skall träffa emot fienden”.¹⁸⁰ Formuleringen tyder på att skvadronen kan skjuta innan de rider emot fienden men att det inte nödvändigtvis måste ske någon eldgivning innan anfall.

Jämförelse av kavalleriets stridssätt 1700–1712 och 1746

Till skillnad från 1700–1712, då ryttarna inte fick lov att ge eld, ska kavalleriet 1746 avlossa sina karbiner innan man anfaller fienden med värjan i hand. Dock tyder formuleringar i 1746 års reglemente på att anfall även kunde ske utan föregående eldgivning. En likhet mellan 1700–1712 och 1746 är att ryttarna vid anfall ställer sig framåtlutade i stigbyglarna med värjan i höger hand riktad framåt längs hästens hals.

1700–1704 var kavalleriets framryckningstempo fullt trav medan det efter 1705 inte var reglementerat. 1746 har det skrivits in i reglementet och framryckningstempot var trav eller galopp som övergår i fullt rännande när fienden avlossar sina salvor.

Kavalleriets stridssätt 1756

Enär Fienden alldeles är på flykten, så kan man uti förföljande bruka både Pistol och Karbin, vilket nödigt finnes, men uti själva attacken aldrig annat än Värjan, emedan all erfarenhet visar, att den Skvadron som träffat emot Fienden med Karbin eller Pistol, alltid blivit i kull kastat av den Skvadron som gått på med Värjan, bäst är att rycka an på en sådan Skvadron som träffar med Karbin, enär han låter göra sig färdig, och är i anslaget, ty då får man väl hans eld, men hans Skvadron är öppen och Ryttarna hava ej sina hästar i handen och kan ej annat än gå i kull.¹⁸¹

Skvadronerna anfaller väl slutna med värjan i hand då erfarenheten visar att den skvadron som avlossar karbiner och pistoler innan inbrytning kommer att förlora. Vid anfall mot en skvadron som avlossar karbinerna innan träffning blir ryttarna förvisso träffade av salvan men fiendens skvadron är inte slutet och kommer därmed inte att kunna stå emot inbrytningen.¹⁸²

Dock övar kavalleriet i att avlossa sina karbiner och pistoler vilket ”allenast därför sker att inöva Hästarna att ej studsas emot Fiendens eld.”¹⁸³ Skjutövningarna under exercisen syftar till att vänja hästarna så de inte ryggas undan vid eldgivning.

Vid anryckandet emot Fienden sätter sig Skvadronen med hurtigt skritt uti marsch och ökar sedan på marschen emot Fienden tills han kommer honom på 100:de steg [100 meter] när, då han begynner att gå på uti galopp. Börandes Skvadron under hela denna marschen ändå alltid vara slutna och leden väl anryckte, och enär man kommer Fiendens Skvadron på 50. Steg [50 meter] när, går man på uti fullt curer. Värjan bör ej föras till hugg utan till styng [stöt].¹⁸⁴

Termen curer återkommer i varierande stavning i reglementet. I en övningsanvisning skrivs det att

Skvadronerna och Officerarna måste också vid alla möten inövas uti denna anryckning, uti Skritt, Trav, Galopp och Courer, att kunna göra halt på en gång.¹⁸⁵

Bedömningen är att fullt curer innebär full karriär.¹⁸⁶ Skvadronen ökar sitt tempo succesivt i anfallet. 100 meter från fienden är hästarna uppe i galopp och de sista 50 metrarna görs anfallet i full karriär. Ryttarna ställer sig i stigbyglarna och håller värjan med utsträckt arm längs högra låret. Värjan ska användas för stöt och inte för hugg.¹⁸⁷ Dock framgår det inte om ryttarna ställer sig i stigbyglarna när anfallet inleds eller om detta sker under anfallet, närmre fienden.

Jämförelse av kavalleriets stridssätt 1746 och 1756

Tillskillnad från 1746 ska kavallerianfall i 1756 års reglemente inte föregås av någon karbinsalva. Istället ska ryttarna anfalla med värjan i hand, karbiner och pistoler

ska enbart användas mot flyende fiender. Anfallet med värjan i hand skiljer sig inte mellan reglementena. Däremot beskrivs anfallstempot mer detaljerat i 1756 års reglemente där skvadronen ökar sin hastighet desto närmre fienden den kommer.

Kavalleriets stridssätt 1779

All Kavalleri-Attack sker med en börjad långsam och slutligen till fyrsprång [...] ökad gerad [rask] marsche [...] slutna och anryckta leder [...] samt med värjan.¹⁸⁸

För att man ska kunna bibehålla slutningen under anfallet är tempot till en början lugnt, ”skritt eller lunk”. Därefter ökar tempot succesivt till fyrsprång. Den sträcka som skvadronen använder för att komma upp i anfallstempo kallas ”carriere”. Längden på denna är ej reglementerad, dock bör skvadronen senast påbörja sin carriere när fienden är 205–235 meter bort. Anfallet, chocken, sker sedan i fyrsprång, vilket påbörjas på 50–60 meters avstånd. 10–15 meter innan skvadronen ökar tempot till fyrsprång kommenderas ryttarna att sluta sig till standaret, varpå ryttarna sluter sig knä om knä. På ungefär 60 meters avstånd kommenderas gå på och ryck an med leden. Gå på innebär att det främre ledet riktar sin värja framför sig med uträckt arm och kroppen neråtlutad medan ryck an med leden innebär att de bakre leden sluter tätt inpå det främre.¹⁸⁹

Till häst brukas aldrig skjutgevär oftare, än då man förföljer en flyende fiende, har lätta trupper att göra med, och mest som avertisements skott av Avant- eller Arrier Garde, Patruller, Sido-patruller och Vedetter.¹⁹⁰

Skvadronerna anfaller med värjan i hand. Karbin och pistoler används vid förföljning av flyende fiender, vid strid med lätta trupper eller av patruller som ska ge sig till känna.¹⁹¹

Dock ska kavalleriet, om det är möjligt, undvika att attackera lätta trupper.¹⁹²

Jämförelse av kavalleriets stridssätt 1756 och 1779

Det förekommer inte några större skillnader mellan kavalleriets stridssätt 1756 och 1779. Skvadronen ska anfalla med värjan i hand och anfallstempot ökar till full karriär eller fyrsprång strax innan de når fiendens linje. Karbiner och pistoler ska enbart användas vid förföljning av flyende fiender och i 1779 års reglemente ska de även användas vid strid med lätta trupper. Dock anges det att om det är möjligt ska kavalleriet undvika att attackera lätta trupper.

Sammanfattning kavalleriets stridssätt 1746–1779

I 1746 års reglemente ska ryttarna avlossa sina karbiner innan de anfaller med värjan i hand. Formuleringar tyder dock på att anfall även kunde göras utan föregående eldgivning. I 1756 års reglemente förbjuds eldgivning innan anfall och kavalleriet ska anfalla med värjan i hand. Enligt reglementet har erfarenheten visat att den skvadron som anfaller med värjan i hand kommer att vinna mot en skvadron som gav eld med karbiner och pistoler innan inbrytning. Eldgivning ska endast ske mot fiender på flykt. Även i 1779 års reglemente sker kavalleriets anfall med värjan i hand medan pistoler och karbiner enbart ska användas vid förföljande av flyende fiender eller vid strid med lätta trupper.

Kavalleriets anfallstempo ökar succesivt för att till slut vara högsta möjliga vid träffning. 1746 benämns det som fullt rännande, 1756 som full karriär och 1779 som fyrsprång. Något avstånd för när fullt rännande ska vara uppnått beskrivs inte i 1746 års reglemente. 1756 ska skvadronen börja rycka fram i full karriär 50 meter ifrån fienden

medan fyrsprång ska påbörjas mellan 50 och 60 meter ifrån fienden i 1779 års reglemente.

Sammanfattning

Genom att studera reglementen ämnar undersökningen besvara hur infanteriets och kavalleriets beväpning, formering i strid och stridssätt såg ut under perioden 1731–1781.

Infanteriets beväpning bestod 1731 av pik och värja eller bajonettförsedd musköt och värja. Pikarna kommer att fasas ut och försvinner helt någon gång mellan 1740 och 1751.¹⁹³ Efter 1751 är infanteriet enhetligt beväpnat med bajonettförsedda muskötter och värja.

Infanteriets bataljoner bestod av 600 soldater som formerades tätt slutna i 4 led 1731. Om pikenerare fanns vid regementet stod dessa i mitten och på dess sidor befann sig musketerarna. Även 1751 formeras infanteriet i 4 tätt slutna led. 1775 förändras formeringen till 3 led som även dessa är tätt slutna. 1781 års formering justeras något men är i stort densamma som 1775.

Infanteriets stridssätt 1731 framstår som fokuserat på eldgivning med snabb omladdning. Även 1751 betonas eldstriden med snabb omladdning, dock ska soldaterna enbart avlossa ett skott innan de anfaller med bajonetten. 1775 och 1781 anges bajonettanfallet som det säkraste sättet att segra, efter inledande muskötsalvor. Soldaternas snabba omladdning framhålls dock fortfarande som något viktigt och 1781 ställs krav på en eldhastighet om fyra muskötskott per minut.

Kavalleriets beväpning består 1746 av värja, två pistoler och en karbin. Denna beväpning kommer att vara densamma i samtliga undersökta reglementen.

Kavalleriets formering är tätt slutna där ryttarna sitter knä bakom knä. Skvadronerna formeras på 3 led och består av 125 ryttare.

Anfallstempot ökar succesivt under kavalleriets anfall för att strax innan sammanstöten med fienden vara högsta möjliga. Formeringen kommer vara i stort sett oförändrad i samtliga undersökta reglementen.

Kavalleriets stridssätt präglas av anfall med värjan i hand. 1746 ska anfallet föregås av en karbinsalva. Denna salva kommer att förbjudas i 1756 års reglemente och istället ska kavalleriet anfalla med värjan direkt. Även i 1779 års reglemente anfaller kavalleriet utan föregående karbinsalva.

Arvet efter karolinerna

Undersökningens hypotes anger att den karolinska stridstaktiken finns kvar som ett ideal i den svenska armén fram till 1750-talet. Efter 1750-talet förändras infanteriets stridssätt. Soldaterna avancerar långsamt framåt under kontinuerlig eldgivning och piken har slutat användas. Under frihetstiden och den gustavianska tiden kommer artilleriet att få en större betydelse än det haft i den karolinska armén.

Hur väl stämmer då hypotesen med studiens resultat? För att vi ska besvara detta bryts hypotesen ner till fyra påståenden.

Det första påståendet är att den karolinska stridstaktiken finns kvar som ett ideal i den svenska armén fram till 1750-talet. Undersökningen har visat att 1731 års infanterireglemente knappt nämner striden med blanka vapen, det framgår enbart att soldaterna ska öva träffning mot varandra efter eldgivningsexercisen. Pikenerarna finns kvar men det framgår inte om piken används offensivt eller defensivt. Istället för att betona striden med blanka vapen, likt det karolinska idealet, är det eldkraften som lyfts fram. Det är viktigt att soldaterna lär sig ladda om snabbt och under framryckning. Dessutom övas alla musketerare i att kasta

granater. Vid eldgivning ska de båda främre leden ställa sig på knä, något som rimligtvis bör öka tiden mellan eldgivning och eventuellt bajonettanfall. Det skiljer sig även från karolinerna som stod framåtlutade vid eldgivning. Fokus på eldgivning talar emot en idealisering av den karolinska stridstaktiken i 1731 års reglemente och stämmer därmed inte överens med hypotesen. Samtidigt finns pikenerarna kvar, vilket talar för att den karolinska stridstaktiken trots allt var eftersträvarsvärd.

I 1751 års infanterireglemente känns den karolinska stridstaktiken igen. Trots att det finns en stark betoning på soldaternas snabba omladdning så framstår det som att infanteriet enbart avlossar vars ett skott innan de övergår till bajonettanfall. Skillnader finns mot den karolinska stridstaktiken men uppfattningen är ändå att undersökningens resultat stämmer överens med hypotesen.

Kavalleriets reglementerade stridstaktik 1746 anger att skvadronerna ska anfalla i högsta möjliga tempo, tätt slutna med värjan i hand, likt det karolinska kavalleriet. Även om anfallet kunde föregås av en karbinsalva, något som var förbjudet hos det svenska kavalleriet under det stora nordiska kriget, kan det sägas att karolinernas stridstaktik återfinns i reglementet. I 1756 års kavallerireglemente ska anfallet inte längre föregås av någon karbinsalva och stridstaktiken är tillsynes densamma som under karolinsk tid. Undersökningens resultat stämmer i stora drag med hypotesen att den karolinska stridstaktiken lever kvar som ett ideal fram till 1750-talet. Tveksamheten rör 1731 års infanterireglemente där fokus på eldgivning talar emot medan pikenerarnas närvaro talar för hypotesen.

Det andra påståendet är att piken har slutat användas efter 1750-talet. Undersökningen har visat att pikenerarna inte är en självklar del av infanteriet i 1731 års reglemente och

finns inte längre med i 1751 års reglemente. Piken har alltså försvunnit någon gång mellan 1740 och 1751.¹⁹⁴ Hypotesen att piken har slutat användas efter 1750-talet stämmer överens med undersökningens resultat.

Det tredje påståendet är att efter 1750-talet kommer infanteriets stridssätt att förändras. Soldaterna kommer att rycka fram långsamt under kontinuerlig eldgivning. Undersökningens resultat visar inget som styrker denna del av hypotesen. Istället skjuter infanteriet två salvor på nära håll innan bajonettanfallet inleds. Bajonettanfallets betydelse betonas i infanterireglementena från 1775 och 1781, något som kan liknas vid det karolinska idealet. 1781 förändras soldaternas skjutställning, istället för att första ledet står på knä lutar sig istället alla tre leden något framåt. Detta gör troligtvis övergången till bajonettanfall snabbare och smidigare. Undersökningen har också visat att eldgivningen var kontinuerlig när infanteriet tog emot en anfallande fiende. Dock var detta stillastående och inte under framryckning som hypotesen angav.

Det fjärde påståendet är att artilleriet kommer att få en större betydelse under frihetstiden och den gustavianska tiden än under karolinsk tid. I 1775 och 1781 års reglementen knyts två kanoner till varje infanteribataljon. Kanonerna följer med infanteriets anfall och ger eld mot fienden. Detta är något som inte nämns i 1731 och 1751 års reglementen. Undersökningens resultat stämmer överens med hypotesen.

Sammanfattningsvis kan det sägas att det karolinska idealet i stort levde kvar i reglementena fram till 1750-talet, dock med mer betoning på eldkraften än tidigare. Efter 1750-talet försvinner piken, men infanteriets stridssätt förändras inte till att avancera långsamt framåt under eldgivning utan istället kommer bajonettanfallets betydelse att betonas allt starkare. Uppfattningen är att

även om bajonettanfallet sägs vara det som ska vinna segern så är det inte en fullständig återgång till det karolinska manéret då eldkraften fortfarande spelar en betydande roll i infanteriets stridstaktik.

Någon anledning till att eldkraften får en ökad betoning i den svenska stridstaktiken efter stora nordiska kriget framkommer ej ur reglementena. Förändringen kan tänkas ha kommit som en reaktion på förlusten i kriget.¹⁹⁵ En lite mer praktisk anledning till förändringen skulle kunna vara förändrade möjligheter till träning för trupperna. Artéus och Nilsson menar att det krävs hård och realistisk träning för att kunna upprätthålla den karolinska stridstaktiken och att detta var något som inte förekom hos frihetstidens kavalleri och infanteri.¹⁹⁶ Den bristande träningen under frihetstiden är även något Magnusson är inne på i sin avhandling där han menar att soldaterna var tvungna att tillverka hantverksprodukter för sin försörjning istället för att öva.¹⁹⁷

Det kan även tänkas att frihetstidens nya styre var mindre villigt att avsätta stora resurser till militären när landet gick på knäna efter det stora nordiska kriget. Därmed kan minskad träning varit en nödvändighet framtvingat av mindre resurser. Minskad möjlighet till träning kan ha varit en anledning till att piken fasas ut och att eldkraften betonas mer. Det bör ha krävt mindre resurser att öva alla soldater i att skjuta snabbt med muskötén än att samträna musketerare och pikenerare i att anfälla med blanka vapen. Att marschera mot en skjutande fiende var dessutom oftast förknippat med ett högt antal stupade soldater.¹⁹⁸ Därför framstår det även som mindre resurskrävande, också i form av soldatliv, att ta emot en fiende med musköteld istället för att marschera mot de fientliga salvorna.

Betoningen på bajonettanfall kommer strax efter att Gustav III kommit till makten.

Intressant är att även vid detta maktskifte sker en förändring av stridstaktiken. Gustav III:s upprustning av armén¹⁹⁹ gav säkerligen möjlighet till fler träningsfällen, vilket i sin tur kan ha gjort det möjligt att bättre öva bajonettanfall i täta formationer. Det kan även tänkas att den krigsvetenskapliga litteraturen på 1760- och 1770-talen påverkat förändringarna i stridstaktiken. På 1780-talet ges det ut en del krigsvetenskapliga skrifter som försöker dra lärdomar av karolinska slag. Detta är något som framtida forskning skulle kunna undersöka för att se om det finns ett samband mellan de krigsvetenskapliga skrifterna och förändringarna i framförallt infanterireglementena från 1775 och 1781.

En annan intressant fråga för vidare forskning vore att undersöka huruvida den praktiserade stridstaktiken under hattarnas ryska krig och det pommerska kriget stämmer överens med denna undersöknings resultat.

Oavsett vilken anledning som legat till grund för stridstaktikens förändringar visar undersökningen att den reglementerade stridstaktiken på 1730-talet gick från att betona eldstriden och vara mindre offensiv till att på 1770- och 1780-talen återigen betona striden med blanka vapen och likna karolinnernas offensiva manér.

Författaren är fil kand i historia och studerar för närvarande på masterprogrammet i historia vid Lunds universitet.

Käll- och litteraturförteckning

Tryckta källor

Carlsson, Albert W, 1993, *Med mått mätt: svenska och utländska mått genom tiderna*, oförändrad andra utgåva, LT, Stockholm.

Exerciser för ett regemente kavalleri, 1746, Stockholm. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kb:eod-2402865>, (2021-09-23).

Kongl. Maj:ts nådiga förordning och reglemente angående exerciserna för regementena till fot: den 10 maj anno 1731 [ny upplaga], 1740, Stockholm. https://digital.ub.umu.se/resolve?urn=urn:17a_000300, (2021-10-05).

Kongl. Maj:ts nådiga förordning och reglemente för regementena till fot, 1751, Stockholm

Kongl. Maj:ts nådiga förordning och reglemente för regementena till fot, första delen, 21 augusti 1775, 1776, Stockholm. https://weburn.kb.se/metadata/317/EOD_2402317.htm, (2021-09-02).

Kongl. Maj:ts förnyade nådiga förordning och reglemente för regementena till fot, första delen, 1781, Stockholm. <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kb:eod-2402319>, (2021-09-03).

Kongl. Maj:ts förnyade nådiga förordning och reglemente för regementena till fot, andra delen, 1781, Stockholm.

Kongl. Maj:ts förnyade nådiga förordning och reglemente för regementena till fot, tredje delen, 1781, Stockholm. <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kb:eod-2402321>, (2021-09-03).

Liewen, Hans Henric von, *Reglemente varefter kavalleriregementena hava att rätta sig*, 1756, Stockholm. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kb:eod-2402866>, (2021-11-30).

Meijer, Bernhard; Westrin, Theodor; Berg, Ruben G:son; Söderberg, Verner och Fahlstedt, Eugène (red), 1904–1926, *Nordisk familjebok konversationslexikon och realencyklopedi*, Ny, reviderad och rikt illustrerad upplaga, Nordisk familjeboks förlag, Stockholm, <http://runeberg.org/nf/>.

Reglemente för arméns kavalleri, första delen, 1779, Stockholm.

Reglemente för arméns kavalleri, andra delen, 1779, Stockholm.

Övriga digitala källor

<https://www.saob.se/>.

Litteratur

Artéus, Gunnar, 2000, ”Anfall är bästa försvar: svensk arméstridstaktik från Gustav Vasas tid till våra dagar”, Dahl, Per T H (red), *Svensk militärhistorisk atlas: en guide till klassiska slagfält och krigsskådeplatser i Sverige*, 1. upplagan, Hjalmarson & Högberg, Stockholm, s 24-31.

Artéus, Gunnar, 1972, *Karolinsk och europeisk stridstaktik 1700–1712*, Exlibria, Lidköping.

Artéus, Gunnar, 1982, *Krigsmakt och samhälle i frihetstidens Sverige*, Militärhistoriska förlag, Stockholm.

Bohman, Nils och Dahl, Torsten (red), 1942–1955, *Svenska män och kvinnor biografisk uppslagsbok*, Bonnier, Stockholm, <http://runeberg.org/smok/>.

Claëson, Sten, 1994, ”Sammanfattning”, Sten Claëson (red), *Kungl. artilleriet. Frihetstiden och Gustav III:s tid*, Militärhistoriska förlaget, Stockholm, s 489-493.

Grenander, Gunnar, 1994, ”Fältartilleriets pjäser och ammunition”, Sten Claëson (red), *Kungl. artilleriet. Frihetstiden och Gustav III:s tid*, Militärhistoriska förlaget, Stockholm, s 239-283.

Hedenborg, Susanna och Kvarnström, Lars, 2019, *Det svenska samhället 1720–2018: böndernas och arbetarnas tid*, Sjätte upplagan, Studentlitteratur, Lund.

Konovaltjuk, Pavel och Lyth, Einar, 2009, *Vägen till Poltava: slaget vid Lesnaja 1708*, Svenskt Militärhistorisk biblioteks förlag, Stockholm.

Kocken, Carl Thorsten, 1969, *Från finska kriget 1741–1742: med Västgöta ryttare och annat kavalleri*, Stockholm.

Lyth, Einar, 2011, ”Karolinska stridsmetoder 1707–1709”, Berg, Henrik (red), *En nutida karolin: en vänbok till Lars Otto Berg*, Forskningslogen Carl Friedrich Eckleff i samarbete med Stiftelsen Frimurare barnhuset, Uppsala, s 85-110.

Lynn, John A, 2008, ”Nation in Arms 1763–1815”, Parker, Geoffrey (red), *The Cambridge illustrated history of warfare: the triumph of the West*, reviderad och uppdaterad, Cambridge University Press, Cambridge, s 186-213.

Magnusson, Thomas, 2006, *Det militära proletariatet: studier kring den värvade armén, arbetsmarknadens kommersialisering och urbaniseringen i frihetstidens västsvenska samhälle*, Universitetet, Göteborg, <http://hdl.handle.net/2077/710>, (2021-10-05).

Markelius, Martin, 2020, *Gustav III:s armé*, Medströms bokförlag, Stockholm.

- Nilsson, Nils-Göran, 1992, "Den gustavianska armén", Artéus, Gunnar (red), *Gustav III:s ryska krig*, Probus, Stockholm, s 23-68.
- Norrhem, Svante, 2020, *Subsidier: svenska krig och franska pengar 1631-1796*, Nordic Academic Press. E-bok.
- Perlestam, Magnus, 2003, "'Fienden hade doch intet det hiertat att attackera mig': den karolinske krigarens syn på ett modigt beteende", Welinder, Stig (red), *Män och manligheter från vikingar till Kalle Anka*, Almqvist & Wiksell International, Stockholm, s 49-80.
- Ulfhielm, Hans, 1994, "Artilleriet i krig", Claëson, Sten (red), *Kungl. artilleriet. Frihetstiden och Gustav III:s tid*, Militärhistoriska förlaget, Stockholm, s 327-487.
- Ulfhielm, Hans, 1993, "Artilleriet i krig under Karl XII:s tid", Ulfhielm, Hans (red), *Kungl. artilleriet. Karl XI:s och Karl XII:s tid*, Militärhistoriska förlaget, Stockholm, s 299-554.
- Ulfhielm, Hans, 1993, "Sammanfattning", Ulfhielm, Hans (red), *Kungl. artilleriet. Karl XI:s och Karl XII:s tid*, Militärhistoriska förlaget, Stockholm, s 559-565.
- Wolke, Lars Ericson, 2007, *Krigets idéer: svenska tankar om krigsföring 1320-1920*, Medström, Stockholm.
- Åberg, Alf och Göransson, Göte, 1976, *Karoliner*, Trevi, Stockholm.

Övrigt

Muntlig information meddelad av Gunnar Artéus, telefonsamtal 2021-12-22.

Noter

1. Artéus, Gunnar: "Anfall är bästa försvar: svensk arméstridstaktik från Gustav Vasas tid till våra dagar" i Dahl, Per T H (red): *Svensk militärhistorisk atlas: en guide till klassiska slagfält och krigsskådeplatser i Sverige*, 1. uppl, Hjalmarson & Högberg, Stockholm 2000, s 28; Lynn, John A: "Nation in Arms 1763-1815" i Parker, Geoffrey (red): *The Cambridge illustrated history of warfare: the triumph of the West*, reviderad och uppdaterad, Cambridge University Press, Cambridge 2008, s 190-192; Wolke, Lars Ericson: *Krigets idéer: svenska tankar om krigsföring 1320-1920*, Medström, Stockholm 2007, s 125.
2. Op cit, Wolke, Lars Ericson, se not 1, s 130-138 och 150.
3. Artéus, Gunnar: *Karolinsk och europeisk stridstaktik 1700-1712*, Exlibria, Lidköping 1972, s 115.
4. Nilsson, Nils-Göran: "Den gustavianska armén" i Artéus, Gunnar (red): *Gustav III:s ryska krig*, Probus, Stockholm 1992, s 29; Artéus, Gunnar: *Krigsmakt och sambälle i frihetstidens Sverige*, Militärhistoriska förlag, Stockholm 1982, uppfattningen är att många av dessa officerare istället fick civila tjänster, dock är det inget som Artéus uttryckligen skriver.
5. Perlestam, Magnus: "'Fienden hade doch intet det hiertat att attackera mig': den karolinske krigarens syn på ett modigt beteende" i Welinder, Stig (red): *Män och manligheter från vikingar till Kalle Anka*, Almqvist & Wiksell International, Stockholm 2003, s 53-57.
6. Artéus menar att utvecklingen av stridstaktiken under frihetstiden och den gustavianska tiden inte medför några större förändringar. Dock framgår det inte i texten hur han kommit fram till sin slutsats. Op cit, Artéus, Gunnar, se not 1, s 28; Vid samtal med Artéus berättar han att texten är en hypotes, telefonsamtal 2021-12-22.
7. Op cit, Artéus, Gunnar, se not 4.

8. Magnusson, Thomas: *Det militära proletariatet: studier kring den värvade armén, arbetsmarknadens kommersialisering och urbaniseringen i frihetstidens västsvenska samhälle*, Universitetet, Göteborg 2006, <http://hdl.handle.net/2077/710>, (2021-10-05).
9. Norrhem, Svante: *Subsidier: svenska krig och franska pengar 1631-1796*, Nordic Academic Press, 2020, E-bok.
10. Åberg, Alf och Göransson, Göte: *Karoliner*, Trevi, Stockholm 1976.
11. Kocken, Carl Thorsten: *Från finska kriget 1741-1742: med Västgöta ryttare och annat kavalleri*, Stockholm 1969.
12. Markelius, Martin: *Gustav III:s armé*, Medströms bokförlag, Stockholm 2020, s 10, 22 och 230.
13. Ibid.
14. Ulfhielm, Hans: "Artilleriet i krigens under Karl XII:s tid" i Ulfhielm, Hans (red): *Kungl. artilleriet. Karl XI:s och Karl XII:s tid*, Militärhistoriska förlaget, Stockholm 1993, s 311-315, 320-323, 347-350 och 563-565.
15. Ulfhielm, Hans: "Artilleriet i krigens" i Claëson, Sten (red): *Kungl. artilleriet. Frihetstiden och Gustav III:s tid*, Militärhistoriska förlaget, Stockholm 1994, s 327-467.
16. Grenander, Gunnar: "Fältartilleriets pjäser och ammunition" i op cit, Claëson, Sten (red), se not 15, s 240-247 och 277.
17. Claëson, Sten: "Sammanfattning" i op cit, Claëson, Sten (red), se not 15, s 490-493.
18. Op cit, Wolke, Lars Ericson, se not 1.
19. Op cit, Artéus, Gunnar, se not 3.
20. Blanka vapen är ett gemensamt namn för vapen som används för hugg och stöt så som värja, pik eller bajonett, <http://runeberg.org/nfablo340.html>, (2021-11-24); <https://www.saob.se/artikel/?seek=kartesch&pz=1>, (2021-10-30); op cit, Artéus, Gunnar, se not 1, s 28; op cit, Lyth, Einar, se not 24, s 106.
21. Op cit, Artéus, Gunnar, se not 3, s 116.
22. Op cit, Artéus, Gunnar, se not 1, s 27-28.
23. Konovaltjuk, Pavel och Lyth, Einar: *Vägen till Poltava: slaget vid Lesnaja 1708*, Svenskt Militärhistorisk biblioteks förlag, Stockholm 2009.
24. Lyth, Einar: "Karolinska stridsmetoder 1707-1709" i Berg, Henrik (red): *En nutida karolin: en vänbok till Lars Otto Berg*, Forskningslogen Carl Friedrich Eckleff i samarbete med Stiftelsen Frimurare barnhuset, Uppsala 2011.
25. Op cit, Artéus, Gunnar, se not 1, s 28.
26. Op cit, Nilsson, Nils-Göran, se not 4, s 27-39.
27. Ibid, s 43-50.
28. Op cit, Wolke, Lars Ericson, se not 1, s 130-138.
29. Hedenborg, Susanna och Kvarnström, Lars: *Det svenska samhället 1720-2018: böndernas och arbetarnas tid*, 6. uppl, Studentlitteratur, Lund 2019, s 11 och 169-178; op cit, Wolke, Lars Ericson, se not 1, s 138-139 och 144.
30. Op cit, Hedenborg, Susanna och Kvarnström, Lars, se not 29, s 179 och 181; op cit, Nilsson, Nils-Göran, se not 4, s 30; op cit, Norrhem, Svante, se not 9, Traktater, sammanhang och innehåll: *Frihetstiden (e-bok)*; op cit, Ulfhielm, Hans, se not 15, s 332; op cit, Wolke, Lars Ericson, se not 1, s 139, 144-145 och 158.
31. Op cit, Hedenborg, Susanna och Kvarnström, Lars, se not 29, s 182; op cit, Markelius, Martin, se not 12, s 31; op cit, Ulfhielm, Hans, se not 15, s 351 och 361; op cit, Wolke, Lars Ericson, se not 1, s 139 och 159.
32. Op cit, Wolke, Lars Ericson, se not 1, s 163-165.
33. Ibid, s 156-157 och 174; op cit, Markelius, Martin, se not 12, s 25; op cit, Ulfhielm, Hans, se not 15, s 361.
34. Op cit, Hedenborg, Susanna och Kvarnström, Lars, se not 29, s 183-188.
35. Op cit, Wolke, Lars Ericson, se not 1, s 175-179.
36. Op cit, Artéus, Gunnar, se not 3, s 29-30; op cit, Lyth, Einar, se not 24, s 94.
37. Kartescher är en hylsa som innehåller druvhagel eller blandat metallskrot och som skjuts mot soldater på nära avstånd, <https://www.saob.se/artikel/?seek=kartesch&pz=1>, (2021-10-30); op cit, Artéus, Gunnar, se not 1, s 28; op cit, Lyth, Einar, se not 24, s 106.
38. Infanterireglements 1731, s 46-98 och 127.
39. Ibid, s 50-52.
40. Ibid, s 98.
41. Den rörelse en truppavdelning gör när den övergår från en truppformation till en annan kallas evolution, <https://www.saob.se/artikel/?seek=evolution&pz=1>, (2021-12-08).
42. I avsnittet om ståndsordning skrivs det "Men skulle Pikar intet brukas vid Regimentet", infanterireglements 1731, s 31, och i avsnittet om Chargen skrivs det "Och skulle där vara

- Pikenerare vid Regementet”, infanteriregemen-
te 1731, s 118.
43. Infanteriregemente 1751, s 65-98 (citats s 92).
 44. Ibid, s 9.
 45. Ibid, s 11-12; https://www.saob.se/artikel?unik=A_0979-0005.iNvD&pz=3, (2021-12-08).
 46. Infanteriregemente 1775, del 1, s 42-56.
 47. 2 plutoner med 16 rotar grenadjärer per bataljon och 3 soldater på rote ger 96 av 600 soldater som är grenadjärer, infanteriregemente 1775, del 1, s 88.
 48. Piketen var musketeraravdelning som bland annat hade till uppgift att skydda bataljonens kanoner, infanteriregemente 1775, del 1, s 88-89 (citats s 89).
 49. Infanteriregemente 1775, del 1, s 89.
 50. Infanteriregemente 1781, del 1, s 41-68 och 341.
 51. 2 plutoner med 16 rotar grenadjärer per bataljon och 3 soldater per rote ger 96 av 600 soldater som är grenadjärer, infanteriregemente 1781, del 1, s 162.
 52. Infanteriregemente 1781, del 1, s 15.
 53. Ibid, del 2, s 2.
 54. Ibid, del 1, s 158.
 55. Ibid, del 1, s 188 och 383.
 56. https://svenska.se/saob/?sok=regementsstycke&pz=1#U_R745_22420, (2021-10-20).
 57. Op cit, Artéus, Gunnar, se not 3, s 31-33; op cit, Lyth, Einar, se not 24, s 97.
 58. Avståndet var 3 steg. 1 steg räknas som mellan 90 centimeter och 1,2 meter. Genomsnittet för 1 steg räknas som 1 meter, Carlsson, Albert W: *Med mått mätt: svenska och utländska mått genom tiderna*, oförändrad andra utgåva, LT, Stockholm 1993, s 34.
 59. Op cit, Lyth, Einar, se not 24, s 91, 95 och 97-99.
 60. Infanteriregemente 1731, s 115-136.
 61. Ibid, s 29-31; 136-138.
 62. Ibid, s 98.
 63. Ibid, s 98.
 64. Ibid, s 113-115.
 65. Ibid, s 118-119 och 136.
 66. Ibid, s 39 och 98.
 67. Ibid, s 100-105.
 68. Ibid, s 120-122.
 69. Ibid, s 124.
 70. Ibid, s 126.
 71. Infanteriregemente 1751, s 144-176.
 72. Ibid, s 10-11, 38 och 149.
 73. Ibid, s 10-11; <https://www.saob.se/artikel?seek=rangera&pz=1>, (2021-12-09).
 74. Avståndet mellan rotarna är angivet till en halv aln. 1 aln är ungefär 59 centimeter, op cit, Carlsson, Albert W, se not 58, s 31.
 75. Infanteriregemente 1751, s 11.
 76. Ibid, s 154 och 156-157 (citats s 154).
 77. Bussarna är ett återkommande uttryck som syftar på meniga soldater, <https://www.saob.se/artikel?seek=busse&pz=1>, (2021-11-11); Infanteriregemente 1751, s 152 (citats s 152).
 78. Infanteriregemente 1751, s 108.
 79. Ibid, s 118-121.
 80. Retranchement är ett annat ord för fältbefästningar, <https://www.saob.se/artikel?seek=ret ranchemang>, (2021-11-22); https://www.saob.se/artikel?seek=f%C3%B6rskansning&pz=1#U_F2941_216899, (2021-11-22); Infanteriregemente 1751, s 248.
 81. Infanteriregemente 1775 del 1, s 87 och 89 (citats s 87).
 82. Ibid, del 1, s 255.
 83. Ibid, del 1, s 16 och 203-206 (citats s 16).
 84. Ibid, del 1, s 209-210 och 213 (citats s 209-210); <https://www.saob.se/artikel?seek=ackurat&pz=6>, (2021-12-09).
 85. Infanteriregemente 1775, del 1, s 56-57.
 86. Ibid, del 1, s 89.
 87. Infanteriregemente 1781 del 1, s 145 och 158 (citats s 145); Infanteriregemente 1781 del 3, bilaga om lägervakten, Tab:1Cap:1.
 88. Ibid, del 1, s 346.
 89. Ibid, del 1, s 43.
 90. Ibid, del 1, s 51-52.
 91. Ibid, del 1, s 155, 158 och 188.
 92. Echiquier är en slags schackbrädesliknande formation där trupperna står på två linjer, den bakre radens avdelningar står i den främre linjens luckor, <http://runeberg.org/nfbf/0698.html>, (2021-10-30); <https://www.saob.se/artikel?seek=echiquier&pz=1>, (2021-10-30).
 93. Infanteriregemente 1781, del 1, s 188 och 366-368.
 94. Echelon är en slags stegliknande formation där trupperna står på linje ungefär på samma vis som på fotstegen på en steg, <http://runeberg.org/nfbf/0695.html>, (2021-10-30); <https://www.saob.se/artikel?seek=echelonn&pz=6>, (2021-10-28).
 95. Infanteriregemente 1781, del 1, s 188 och 380-381.

96. Ibid, del 1, s 345.
97. Infanterireglemente 1775, del 1, s 130-132.
98. Op cit, Artéus, Gunnar, se not 3, s 36; op cit, Lyth, Einar, se not 24, s 95.
99. Op cit, Artéus, Gunnar, se not 3, s 36-37 och 112; op cit, Lyth, Einar, se not 24, s 94 och 97-98.
100. Op cit, Artéus, Gunnar, se not 3, s 37.
101. Op cit, Lyth, Einar, se not 24, s 99-100.
102. Op cit, Artéus, Gunnar, se not 3, s 37.
103. <https://www.saob.se/artikell?seek=ordning&pz=6>, (2021-11-01).
104. Infanterireglemente 1731, s 116-136.
105. Ibid, s 121.
106. Ibid, s 116-136 (citats s 130).
107. Ibid, s 136.
108. Träffning används om sammanstöt i strid, här är tolkningen att det syftar på sammanstöt med blanka vapen.
109. Infanterireglemente 1731, s 141-143.
110. Infanterireglemente 1751, s 164-168.
111. Ibid, s 162-163.
112. Ibid, s 156-161 (citats s 161).
113. Ibid, s 163-176 (citats s 175).
114. Ibid, s 217-222 (citats s 217).
115. En defilé syftar på en trång passage eller något hinder i terrängen, <https://www.saob.se/artikell?seek=defil%C3%A9&pz=6>, (2021-11-12); Infanterireglemente 1751, s 222 (citats s 222).
116. Infanterireglemente 1751, s 248-249.
117. Ibid, s 249; <https://www.saob.se/artikell?seek=kontinuera&pz=6>, (2021-12-15).
118. Infanterireglemente 1775, del 1, s 246; <https://www.saob.se/artikell?seek=moras&pz=1>, (2021-12-09).
119. Ibid, del 1, s 210, 213 och 227-228 (citats s 210).
120. Ibid, del 1, s 214-219.
121. Ibid, del 1, s 246-247.
122. Ibid, del 1, s 246-247.
123. Ibid, del 1, s 248-249 och 254 (citats 248-249); <https://www.saob.se/artikell?seek=soutien&pz=6>, (2021-12-09).
124. Infanterireglemente 1775, del 1, s 225-228 och 248-249.
125. Ibid, del 1, s 88-89 och 247-248 (citats s 248).
126. Ibid, del 1, s 219-222.
127. Ibid, del 1, s 222-225 och 248 (citats s 222).
128. Ibid, del 1, s 228-230.
129. Ibid, del 1, s 230-233.
130. Infanterireglemente 1781, del 1, s 341-342.
131. Ibid, del 1, s 342.
132. Ibid, del 1, s 59.
133. Ibid, del 1, s 125-126.
134. Ibid, del 1, s 343.
135. Ibid, del 1, s 343-344 och 348-351.
136. Ibid, del 1, s 344.
137. Ibid, del 1, s 356-358 (citats s 358).
138. Ibid, del 1, s 344.
139. Ibid, del 1, s 354-355.
140. Ibid, del 1, s 366-368.
141. Ibid, del 1, s 345; <https://www.saob.se/artikell?seek=maintenera&pz=2>, (2021-12-09); https://www.saob.se/artikell?unik=G_0221-0427.9Y6h&pz=5, (2021-12-15).
142. Infanterireglemente 1781, del 1, s 345.
143. Op cit, Artéus, Gunnar, se not 3, s 30-31.
144. <https://www.saob.se/artikell?seek=karbin&pz=1>, (2021-10-30).
145. Kavallerireglemente 1746, s 14-21; Kavallerireglemente 1756, s 93 och 98-101; Kavallerireglemente 1779, del 1, s 148-151.
146. Op cit, Artéus, Gunnar, se not 3, s 32-34; op cit, Lyth, Einar, se not 24, s 103.
147. Kavallerireglemente 1746, s 4, 10, 46, 62 och 64.
148. Ibid, s 3-4 och 32-38.
149. Ibid, s 30 och 45 (citats s 30).
150. Ibid, s 5-6 (citats 5-6); <https://www.saob.se/artikell?seek=gerad&pz=1>, (2021-12-09).
151. Kavallerireglemente 1746, s 5-6.
152. Kavallerireglemente 1756, s 33 och 187; Kavallerireglemente 1756, bilaga om campementet för ett regemente Cavallerie.
153. Kavallerireglemente 1756, s 13, 33 och 167-168.
154. Ibid, s 22.
155. Ibid, s 22 och 169.
156. Ibid, s 110.
157. Ibid, s 110 (citats s 110); <https://www.saob.se/artikell?seek=vivacitet&pz=6>, (2021-12-09); <https://www.saob.se/artikell?seek=force&pz=1>, (2021-12-09).
158. <https://www.saob.se/artikell?seek=kruppa&pz=1>, (2021-12-09).
159. Kavallerireglemente 1756, tabell 8, figur 57.
160. Kavallerireglemente 1779, del 1, s 65-66.
161. Ibid, del 2, s 168.
162. Ibid, del 2, s 169-171 och 223.
163. Ibid, del 1, s 138.
164. Ibid, del 1, s 138.

165. Ibid, del 1, s 141.
 166. Ibid, del 1, s 66.
 167. Kavallerireglemente 1756, bilaga om camperemente för ett regemente Cavallerie.
 168. Med karakolering menas att ryttaren gör en svängande rörelse bakåt runt flyglarna, något som ofta gjordes efter skottlossning, https://www.saob.se/artikel/?seek=karakollera&pz=6#U_K439_79371, (2021-11-29).
 169. Op cit, Artéus, Gunnar, se not 3, s 39-41; op cit, Lyth, Einar, se not 24, s 103-105.
 170. Kavallerireglemente 1746, s 13.
 171. Ibid, s 45.
 172. Ibid, s 45.
 173. Ibid, s 45-46.
 174. Ibid, s 46.
 175. Ibid, s 46; https://www.saob.se/artikel/?unik=R_3779-0079.8z4f&pz=5, (2021-12-07).
 176. Kavallerireglemente 1746, s 24 och 47.
 177. Ibid, s 23-24 (citat s 24).
 178. Ibid, s 48-49.
 179. Ibid, s 32-33.
 180. Ibid, s 7.
 181. Kavallerireglemente 1756, s 170.
 182. Ibid, s 170.
 183. Ibid, s 169-170 (citat s 169).
 184. Ibid, s 169; https://www.saob.se/artikel/?unik=S_13361-0132.3G2r&pz=3, (2021-12-02).
 185. Kavallerireglemente 1756, s 170.
 186. <https://www.saob.se/artikel/?seek=karri%C3%A4r&pz=6>, (2021-12-02).
 187. Kavallerireglemente 1756, s 99-100 och 169.
 188. Kavallerireglemente 1779, del 1, s 136 (citat s 136); <https://www.saob.se/artikel/?seek=gerad&pz=1>, (2022-01-04).
 189. Kavallerireglemente 1779, del 1, s 137-138 (citat s 137).
 190. Ibid, del 1, s 137.
 191. Avertissemang är detsamma som ett tillkännagivande, avant- och arriärgarde är för- och eftertrupp och vedett är en vaktpost i fält, <https://www.saob.se/artikel/?seek=avertissement&pz=1>, (2021-12-10); https://www.saob.se/artikel/?unik=A_2157-0235.1Er9, (2021-12-10); <https://www.saob.se/artikel/?seek=avantgarde&pz=1>, (2021-12-10); <https://www.saob.se/artikel/?seek=vedett&pz=1>, (2021-12-10).
 192. Kavallerireglemente 1779, del 1, s 137 och 143.
 193. 1731 års reglemente som undersökningen använder sig av är tryckt 1740.
 194. 1731 års reglemente som undersökningen använder sig av är tryckt 1740.
 195. Artéus menar att en starkt offensivriktad stridstaktik oftast inte förändrades förrän efter flera fullständiga förluster i fält, op cit, Artéus, Gunnar, se not 3, s 116.
 196. Op cit, Artéus, Gunnar, se not 1, s 28; op cit, Nilsson, Nils-Göran, se not 4, s 37.
 197. Op cit, Magnusson, Thomas, se not 8, s 299.
 198. Op cit, Artéus, Gunnar, se not 3, s 115-116.
 199. Op cit, Nilsson, Nils-Göran, se not 4, s 43-46.